

Opinie prywatne (opinie stron) w prawie i praktyce w innych krajach Unii Europejskiej

CZĘŚĆ II

Opinie prywatne w postępowaniu karnym – przegląd
wybranych europejskich porządków prawnych
oraz informacja na temat prawa polskiego

Paweł BACHMAT

dr Paulina BANASZAK-GRZECHOWIAK

dr Marcin GALIŃSKI

Spis treści

Wprowadzenie	4
1. Austria	5
2. Francja	13
3. Niemcy	15
4. Włochy	19
5. Hiszpania	22
6. Belgia	32
7. Możliwość wnoszenia opinii prywatnych w polskim procesie karnym	37
Bibliografia	40

Wprowadzenie

W 2025 r. Sekcja Prawa i Procesu Karnego oraz Sekcja Prawa i Procesu Cywilnego Instytutu Wymiaru Sprawiedliwości realizowały projekt badawczy „Opinie prywatne (opinie stron) w prawie i praktyce w innych krajach Unii Europejskiej”. Pierwszym założeniem projektu było ustalenie, czy w wybranych porządkach prawnych (Austria, Hiszpania, Belgia, Francja, Niemcy oraz Włochy) znajdują się regulacje, które wprost odnoszą się do możliwości wprowadzenia przez strony tzw. opinii prywatnej do procesu cywilnego oraz procesu karnego. Dlatego dokonano przeglądu ustaw wyżej wskazanych porządków prawnych. Kolejnym celem projektu było ustalenie, czy polski system prawny dopuszcza wprowadzenie do postępowania cywilnego oraz postępowania karnego tzw. opinii prywatnej, jak również, czy w tym zakresie prawo polskie wymaga korektury.

Dla celów dalszych rozważań przez opinię prywatną należy rozumieć opinię zleconą przez stronę procesu lub jej przedstawiciela podmiotowi posiadającemu wiedzę specjalistyczną poza procesem cywilnym albo karnym. Tak rozumiana opinia prywatna dotyczyć ma wiadomości specjalistycznych mających na celu ustalenie faktów będących przedmiotem postępowania.

Raport dzieli się na dwie części. W części pierwszej – autorstwa dr hab. Joanny Taczkowskiej-Olszewskiej, prof. IWS – powyższa problematyka została przedstawiona na gruncie procesu cywilnego. Część druga – przygotowana przez dr Paulinę Banaszak-Grzechowiak, dr. Marcina Galińskiego oraz mgr. Pawła Bachmata – dotyczy rzeczzonego zagadnienia z perspektywy postępowania karnego.

1. Austria

Zagadnienia dotyczące opinii biegłych w postępowaniu karnym zostały uregulowane przede wszystkim w rozdziale ósmym austriackiego Kodeksu postępowania karnego (Strafprozessordnung – StPO¹).

Punktem wyjścia jest przepis § 125 pkt 1 StPO, zgodnie z którym na potrzeby tej ustawy pojęcie „biegły” oznacza osobę, która na podstawie specjalistycznej wiedzy jest w stanie ustalić fakty istotne dla materiału dowodowego (dokonać ustaleń) lub wyciągnąć z nich wnioski prawnie istotne i uzasadnić je².

Zgodnie z § 126 StPO (1): Biegli powinni zostać powołani, gdy dochodzenie/śledztwo lub gromadzenie dowodów wymaga specjalistycznej wiedzy, której organy ścigania nie posiadają dzięki własnym jednostkom, specjalistycznym środkom lub stałemu personelowi. (2) Biegłych należy powoływać przede wszystkim spośród osób wpisanych na listę biegłych sądowych i tłumaczy sądowych. W przypadku powołania innych osób należy je uprzednio poinformować o ich podstawowych prawach i obowiązkach. (2c) Przy wyborze biegłych lub tłumaczy i ustalaniu zakresu ich czynności należy kierować się zasadami oszczędności, efektywności i szybkości działania. (3) Biegłych powołuje prokuratura, ale w przypadku dochodzenia/śledztwa sądowego lub sądowego przeprowadzania dowodów (§§ 104, 105) oraz postępowania głównego (§ 210 ust. 2) powołuje ich sąd. W przypadku powołania na biegłych pracowników naukowych jednostki uniwersyteckiej odpis powołania należy również doręczyć kierownikowi tej jednostki. Oskarżonemu powinno się doręczyć odpis powołania wraz z informacją o przysługujących mu prawach, o których mowa w (5). (3a) Biegli, którzy

¹ <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002326> (dostęp: 13.11.2025 r.).

² § 125. Im Sinne dieses Gesetzes ist

1. „Sachverständiger” eine Person, die auf Grund besonderen Fachwissens in der Lage ist, beweis erhebliche Tatsachen festzustellen (Befundaufnahme) oder aus diesen rechtsrelevante Schlüsse zu ziehen und sie zu begründen (Gutachtenserstattung).

w chwili zajmowania się daną sprawą lub powołania przez prokuraturę lub sąd w więcej niż dziesięciu postępowaniach przekroczyli termin na sporządzenie pisemnej opinii wyznaczony przez organ zlecający lub już przedłużony, są zobowiązani niezwłocznie powiadomić o tym prokuraturę lub sąd. Biegły może jednak zostać mimo to powołany, jeżeli wiarygodnie wykaże, że poczynił wystarczające kroki w celu dotrzymania przewidywanego terminu sporządzenia opinii, jeżeli wymóg zasięgnięcia opinii biegłego nie mógłby zostać spełniony w inny sposób przy zachowaniu rozsądnego nakładu pracy lub jeżeli niezwłoczne sporządzenie opinii jest konieczne dla zapobieżenia istotnemu pogorszeniu wyniku śledztwa lub utracie dowodów. (3b) Biegłemu lub tłumaczowi należy wyznaczyć odpowiedni termin na sporządzenie opinii, przedstawienie swoich ustaleń, opinii lub tłumaczenia. Jeśli nie jest w stanie dochować tego terminu, powinien powiadomić prokuraturę lub sąd w ciągu 14 dni od otrzymania zlecenia i wskazać, czy może wykonać zlecenie, ewentualnie w dłuższym terminie. Prokuratura lub sąd może wówczas odpowiednio przedłużyć termin. (4) W odniesieniu do biegłych i tłumaczy stosuje się odpowiednio przesłanki wyłączenia sędziów określone w § 47 (1) StPO. Jeżeli biegły lub tłumacz jest stronniczy albo istnieją wątpliwości co do jego kwalifikacji, prokuratura lub – w przypadku powołania przez sąd – sąd, powinny z urzędu lub na wniosek wyłączyć go z pełnienia funkcji. W przypadku zaistnienia przesłanek wyłączenia określonych w § 47 (1) pkt 1 i 2 występuje skutek w postaci nieważności powołania takiej osoby na biegłego lub tłumacza. W postępowaniu głównym stronniczości tłumacza nie można podnosić jedynie z powodu jego wcześniejszego udziału w postępowaniu przygotowawczym. (5) W postępowaniu przygotowawczym podejrzany ma prawo, w ciągu 14 dni od doręczenia, po uzyskaniu informacji o przesłance wyłączenia lub po powstaniu uzasadnionych wątpliwości co do kompetencji biegłego, złożyć wniosek o jego wyłączenie. Oskarżony może również w toku postępowania dowodowego w sądzie wnosić o wyznaczenie nowego biegłego i zaproponować inną osobę, która według kryteriów biegłości posiada lepsze kwalifikacje do powołania w charakterze biegłego. Jeżeli prokuratura nie zamierza uwzględnić wniosku o zmianę biegłego lub jeżeli wniesiono o przeprowadzenie dowodu w sądzie, wniosek wraz z oświadczeniem musi zostać niezwłocznie złożony do sądu. Jeżeli to sąd wyznaczył biegłego, rozstrzyga o wniosku postanowieniem³.

³ § 126

(1) Sachverständige sind zu bestellen, wenn für Ermittlungen oder für Beweisaufnahmen besonderes Fachwissen erforderlich ist, über welches die Strafverfolgungsbehörden durch ihre Organe, besondere Einrichtungen oder bei ihnen dauernd angestellte Personen nicht verfügen.

(2) Als Sachverständige sind vor allem Personen zu bestellen, die in die Gerichtssachverständigen- und Gerichtsdolmetscherliste eingetragen sind. Werden andere Personen bestellt, so sind sie zuvor über ihre wesentlichen Rechte und Pflichten zu informieren.

(2c) Bei der Wahl von Sachverständigen oder Dolmetschern und der Bestimmung des Umfangs ihres Auftrags ist nach den Grundsätzen der Sparsamkeit, Wirtschaftlichkeit und Zweckmäßigkeit vorzugehen.

(3) Sachverständige sind von der Staatsanwaltschaft, für gerichtliche Ermittlungen oder Beweisaufnahmen (§§ 104, 105) und für das Hauptverfahren (§ 210 Abs. 2) jedoch vom Gericht zu bestellen. Werden Angehörige

To właśnie § 126 (5) StPO jest przepisem kluczowym dla ustalenia możliwości powoływania prywatnych biegłych w austriackim procesie karnym. W tym kontekście w literaturze wskazuje się, że podejrzanemu przysługuje jedynie prawo zgłoszenia propozycji co do innego biegłego. Nie oznacza to jednak prawa do powołania proponowanej osoby na nowego biegłego, tj. biegłego prywatnego⁴. Prywatnym biegłym jest bowiem osoba posiadająca szczególną wiedzę fachową, która nie jest powoływana przez sąd ani przez prokuraturę⁵. Zgodnie natomiast z przywołanym wyżej § 126 (3) StPO biegli powoływani są przez prokuraturę, a na etapie postępowania sądowego powołuje ich sąd. W literaturze wskazuje się częstokroć, że bardziej odpowiednim określeniem dla prywatnej opinii biegłego byłoby określenie „opinia obrony”, ponieważ językowo cechuje się ono większą formalnością⁶.

Analiza przedstawionych powyżej przepisów austriackiego Kodeksu postępowania karnego pozwala stwierdzić, że StPO nie zna pojęcia biegłego prywatnego. Warto jednak podkreślić, że „Dopuszczenie prywatnych opinii biegłych było już postulatem 1. Austriackiego Zjazdu obrońców Karnych, który odbył się w marcu 2003 r. w Wiedniu. W programie rządowym

des wissenschaftlichen Personals einer Universitätseinheit als Sachverständige bestellt, so ist eine Ausfertigung des Auftrags auch dem Leiter der Einheit zuzustellen. Dem Beschuldigten ist eine Ausfertigung der Bestellung samt einer Information über seine Rechte nach Abs. 5 zuzustellen.

(3a) Sachverständige, die zum Zeitpunkt der Befassung oder der Bestellung durch die Staatsanwaltschaft oder das Gericht in mehr als zehn Verfahren die ihnen von der beauftragenden Stelle gesetzte oder bereits verlängerte Frist zur Erstattung eines schriftlichen Gutachtens überschritten haben, haben diesen Umstand der Staatsanwaltschaft oder dem Gericht unverzüglich mitzuteilen. Der Sachverständige kann dennoch bestellt werden, wenn er glaubhaft macht, dass für die in Aussicht genommene Frist zur Erstattung des Gutachtens hinreichend vorgekehrt ist, wenn dem Erfordernis der Beiziehung eines Sachverständigen sonst mit vertretbarem Aufwand nicht entsprochen werden könnte oder wenn eine unverzügliche Befundaufnahme notwendig scheint, um eine erhebliche Beeinträchtigung der Ermittlungen oder von Beweismitteln abzuwenden.

(3b) Dem Sachverständigen oder Dolmetscher ist eine angemessene Frist für die Erstattung von Befund, Gutachten oder Übersetzung zu setzen. Ist diesem die Einhaltung der Frist nicht möglich, so hat er dies der Staatsanwaltschaft oder dem Gericht binnen 14 Tagen ab Zustellung des Auftrags mitzuteilen und anzugeben, ob ihm eine Auftragsbefreiung gegebenenfalls innerhalb einer längeren Frist möglich ist. Die Staatsanwaltschaft oder das Gericht kann die Frist sodann angemessen verlängern.

(4) Für Sachverständige und Dolmetscher gelten die Befangenheitsgründe des § 47 Abs. 1 sinngemäß. Soweit sie befangen sind oder ihre Sachkunde in Zweifel steht, sind sie von der Staatsanwaltschaft, im Fall einer Bestellung durch das Gericht von diesem, von Amts wegen oder auf Grund von Einwänden ihres Amtes zu entheben, bei Vorliegen eines Befangenheitsgrundes gemäß § 47 Abs. 1 Z 1 und 2 bei sonstiger Nichtigkeit. Im Hauptverfahren kann die Befangenheit eines Dolmetschers nicht bloß mit der Begründung geltend gemacht werden, dass er bereits im Ermittlungsverfahren tätig gewesen ist.

(5) Im Ermittlungsverfahren hat der Beschuldigte das Recht, binnen 14 Tagen ab Zustellung, Kenntnis eines Befangenheitsgrundes oder Vorliegen begründeter Zweifel an der Sachkunde des Sachverständigen einen Antrag auf dessen Enthebung zu stellen, er kann auch die Bestellung im Rahmen gerichtlicher Beweisaufnahme verlangen und eine andere, nach den Kriterien der Sachkunde besser qualifizierte Person zur Bestellung vorschlagen. Will die Staatsanwaltschaft dem Begehren auf Umbestellung keine Folge geben oder wurde gerichtliche Beweisaufnahme verlangt, so hat sie den Antrag unverzüglich samt einer Stellungnahme dem Gericht vorzulegen. Wurde der Sachverständige durch das Gericht bestellt, so entscheidet es über einen Antrag nach dem ersten Satz mit Beschluss.

⁴ R. Soyer, P. Marsch, *Der Wert des Privatgutachtens im Strafprozess*, Sachverständige 2018, nr 2, s. 3.

⁵ *Ibidem*, s. 5.

⁶ *Ibidem*, s. 2.

nowo zaprzysiężonej koalicji, przedstawionym krótko przed końcem 2017 r., znalazła się zapowiedź kilku zmian legislacyjnych”⁷.

Przedstawiciele doktryny zwracają również uwagę na to, że w przepisach, które regulują postępowanie karne, prywatny biegły nie jest wymieniony wprost. Podkreślają przy tym, iż opinia prywatna może jednak wnieść cenny wkład w ustalenie prawdy materialnej oraz realizację prawa do obrony. Może się to przejawiać na różnych płaszczyznach, albowiem obrońca zazwyczaj nie dysponuje wiedzą specjalistyczną lub nie ma możliwości dokładnego opracowania stanu faktycznego. Wsparcie biegłego prywatnego w opracowaniu stanu faktycznego ma dla obrony często ogromną wartość. Nie musi to koniecznie prowadzić do sporządzenia prywatnej ekspertyzy przez biegłego prywatnego. Opracowanie może również stanowić podstawę dla ustalenia konkretnego stanowiska obrony⁸.

Nie jest również konieczne, aby biegły prywatny osobiście występował w toku postępowania, ponieważ obrońca może przejąć jego ustalenia i przedstawić je jako własne twierdzenia faktyczne. Biegły prywatny z danej dziedziny może również powziąć i przedstawić wątpliwości co do kompetencji merytorycznych powołanego wcześniej innego biegłego oraz zaproponować jako biegłego lepiej wykwalifikowaną osobę⁹.

Znaczącego merytorycznego wsparcia biegły prywatny może również udzielić w związku z formułowaniem wniosków dowodowych zgodnie z § 55 StPO, a mianowicie w odniesieniu do wniosku o sporządzenie opinii biegłego, do powołania lub odwołania biegłego, do konkretnego zlecenia opinii lub uzupełnienia opinii, jak również do formalnej krytyki opinii biegłego w rozumieniu § 127 (3) StPO¹⁰.

W kontekście opinii prywatnych, czy inaczej rzecz ujmując – opinii obrony, należy przywołać treść § 222 (3) StPO, który przewiduje, że obrońcy przysługuje prawo do złożenia pisemnej odpowiedzi na akt oskarżenia, w której należy uwzględnić wnioski zgodnie z ust. 1¹¹, tak aby można dokonać ich rozpatrzenia jeszcze przed terminem rozprawy głównej. Do takiej odpowiedzi obrońcy stosuje się ust. 1; jeżeli akt oskarżenia opiera się na ustaleniach i opiniach biegłego, do odpowiedzi może być dołączone stanowisko wraz z wnioskami osoby posiadającej

⁷ *Ibidem*.

⁸ *Ibidem*, s. 5.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ *Ibidem*, s. 5–6.

¹¹ § 222 (1) Dowody, które nie zostały już uwzględnione w akcie oskarżenia lub w postanowieniu wydanym w sprawie sprzeciwu, powinny zostać zgłoszone przez strony postępowania w odpowiednim terminie – c§ 55 (1), tak aby można było przeprowadzić ich rozpatrzenie jeszcze przed terminem rozprawy głównej – § 222 (1) Beweise, die nicht bereits nach der Anklageschrift oder dem über den Einspruch ergangenen Beschluss aufzunehmen sind, sollen Beteiligte des Verfahrens so rechtzeitig beantragen (§ 55 Abs. 1), dass die Beweisaufnahme noch zum Termin der Hauptverhandlung vorgenommen werden kann. Der Antrag ist in so vielen Ausfertigungen einzubringen, dass jedem der Beteiligten eine Ausfertigung zugestellt werden kann).

specjalistyczną wiedzę w celu uzasadnienia wniosku dowodowego zgodnie z ust. 1¹². Choć austriacki Kodeks postępowania karnego również w tym kontekście nie posługuje się pojęciem prywatnej opinii biegłego, stanowisko osoby posiadającej specjalistyczną wiedzę dołączone do odpowiedzi na akt oskarżenia złożonej przez obrońcę oskarżonego stanowi w pewnym sensie prywatną opinię biegłego.

Zgodnie natomiast z § 249 (3) StPO oskarżony może przy przesłuchaniu biegłego powołać osobę posiadającą specjalistyczną wiedzę. Osobie tej należy zapewnić miejsce obok obrońcy. Może ona wspierać obrońcę przy zadawaniu pytań lub sama zadawać biegłemu pytania dotyczące ustaleń i opinii¹³.

To (nowo wprowadzone) bezpośrednie prawo zadawania pytań przez prywatnego biegłego daje forum do przedstawienia formalnych wad. Należy przy tym w ścisłej współpracy z obroną zapewnić, że nie przerodzi się to w zwykłe „starcie” między biegłym powołanym przez sąd a prywatnym biegłym, gdyż samo zestawienie przeciwstawnych wyników lub wniosków nie wymaga omówienia. Prywatny biegły musi w swoim przesłuchaniu dążyć (przynajmniej również) do wyeksponowania formalnych wad opinii biegłego w rozumieniu § 127 ust. 3 StPO¹⁴.

Paragraf 127 StPO przewiduje, że: (1) Biegli i tłumacze mają prawo do wynagrodzenia na podstawie ustawy o opłatach z 1975 r. O ile nie zachodzą szczególne względy przeciwne, należy im umożliwić obecność przy przesłuchaniach i dostęp do akt sprawy w niezbędnym zakresie. Są oni zobowiązani do zachowania w tajemnicy wszelkich faktów, o których dowiedzieli się w związku z wykonywaniem swoich czynności w toku postępowania, w zakresie i tak długo, jak jest to konieczne i proporcjonalne z powodów określonych w art. 6 ust. 1 ustawy o dostępie do informacji publicznej; (2) Biegli są zobowiązani przedstawiać swoje ustalenia i opinie zgodnie z najlepszą wiedzą i sumieniem, a także zgodnie z zasadami swojej nauki, sztuki lub zawodu. Są zobowiązani stawiać się na wezwania prokuratury i sądu oraz udzielać odpowiedzi na pytania podczas rozpraw, przesłuchań i rekonstrukcji zdarzeń; (3) Jeżeli ustalenia zawarte w opinii są niejednoznaczne, opinia biegłego zawiera stwierdzenia ze sobą sprzeczne lub z innych powodów jest niekompletna albo jeżeli opinie dwóch biegłych

¹² § 222 (3) Dem Verteidiger steht es auch frei, eine schriftliche Gegenäußerung zur Anklageschrift einzubringen, in die er die Anträge gemäß Abs. 1 aufzunehmen hat. Für eine solche Gegenäußerung gilt Abs. 1; stützt sich die Anklageschrift auf Befund und Gutachten eines Sachverständigen, so kann der Gegenäußerung eine Stellungnahme samt Schlussfolgerungen einer Person mit besonderem Fachwissen zur Begründung eines Beweisantrags nach Abs. 1 angeschlossen werden.

¹³ § 249 (3) Der Angeklagte kann zur Befragung eines Sachverständigen eine Person mit besonderem Fachwissen beiziehen, der ein Sitz neben dem Verteidiger zu gestatten ist. Diese darf den Verteidiger bei der Fragestellung unterstützen oder selbst Fragen zu Befund und Gutachten an den Sachverständigen richten.

¹⁴ R. Soyer, P. Marsch, *Der Wert des Privatgutachtens im Strafprozess*, s. 7.

dotyczące zaobserwowanych faktów lub wyciągniętych z nich wniosków różnią się istotnie, a wątpliwości tych nie da się rozstrzygnąć w drodze zadania biegłym pytań, należy zasięgnąć opinii innego biegłego. Jeżeli ocena dotyczy stanów i rozwoju psychicznego, w takim przypadku należy zasięgnąć opinii biegłego wykładowcy z uczelni krajowej lub zagranicznej; (4) Jeżeli biegły lub tłumacz znacząco przekroczy termin na sporządzenie opinii lub tłumaczenia, pomimo upomnienia go w tym zakresie, może zostać odwołany ze swojej funkcji. Ponadto, jeśli biegły lub tłumacz ponosi winę za to opóźnienie, sąd może nałożyć na niego grzywnę w wysokości do 10 000 euro¹⁵.

Choć jak wskazano wyżej, StPO nie zna pojęcia prywatnych opinii biegłych, to jednak pewnych informacji na temat statusu takich opinii w postępowaniu karnym można doszukać się w toku analizy utrwalonej już linii orzeczniczej austriackiego Sądu Najwyższego. Poniżej przedstawiono fragmenty uzasadnień wyroków austriackiego Sądu Najwyższego, które odnoszą się do statusu prywatnych opinii biegłych w postępowaniu karnym.

1. „Prywatne opinie biegłych służą wyłącznie do celów informacji osobistej stron i ich przedstawicieli i nie podlegają proceduralnemu rozpatrzeniu. Nie podlegają one ani ust. 1, ani ust. 2 art. 252 Kodeksu postępowania karnego, a zatem nie podlegają odczytaniu na głos na rozprawie głównej” (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 czerwca 2014, sygn. 12 Os 45/14f)¹⁶.
2. „Żądanie powołania prywatnego biegłego, szczególnie wyrażane podczas rozprawy, jest chybione. Kodeks postępowania karnego (StPO) uznaje za biegłych jedynie osoby wyznaczone przez sąd. Znaczenie tzw. «prywatnych biegłych» polega wyłącznie na tym, że ich opinie służą informacji osobistej stron i ich pełnomocników. W związku z tym nie

¹⁵ § 127.

(1) Sachverständige und Dolmetscher haben Anspruch auf Gebühren nach dem Gebührenanspruchsgesetz 1975. Sofern nicht besondere Gründe entgegen stehen, ist ihnen die Anwesenheit bei Vernehmungen zu gestatten und im erforderlichen Umfang Akteneinsicht zu gewähren. Sie sind verpflichtet, die ihnen ausschließlich aufgrund ihrer Tätigkeit im Verfahren bekanntgewordenen Tatsachen geheim zu halten, soweit und solange dies aus den in § 6 Abs. 1 IFG genannten Gründen erforderlich und verhältnismäßig ist.

(2) Sachverständige haben den Befund und das Gutachten nach bestem Wissen und Gewissen und nach den Regeln ihrer Wissenschaft oder Kunst oder ihres Gewerbes abzugeben. Sie haben Ladungen der Staatsanwaltschaft und des Gerichts zu befolgen und bei Verhandlungen, Vernehmungen und Tatrekonstruktionen Fragen zu beantworten.

(3) Ist der Befund unbestimmt oder das Gutachten widersprüchlich oder sonst mangelhaft oder weichen die Angaben zweier Sachverständiger über die von ihnen wahrgenommenen Tatsachen oder die hieraus gezogenen Schlüsse erheblich voneinander ab und lassen sich die Bedenken nicht durch Befragung beseitigen, so ist ein weiterer Sachverständiger beizuziehen. Handelt es sich um eine Begutachtung psychischer Zustände und Entwicklungen, so ist in einem solchen Fall das Gutachten eines Sachverständigen mit Lehrbefugnis an einer in- oder ausländischen Universität einzuholen.

(5) Wenn ein Sachverständiger oder ein Dolmetscher die ihm gesetzte Frist zur Erstattung des Befundes oder Gutachtens oder der Übersetzung trotz Mahnung wesentlich überschreitet, kann er seines Amtes enthoben werden. Überdies kann das Gericht, wenn der Sachverständige oder Dolmetscher die Verzögerung verschuldet hat, über ihn eine Geldstrafe bis zu 10 000 Euro verhängen.

¹⁶ https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JIT_20140611_OGH002_0120OS00045_14F0000_000&Suchworte=RS0115646+Befund (dostęp: 13.11.2025 r.).

ma podstaw prawnych do uwzględniania takich «prywatnych opinii biegłych» w aktach sprawy” (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 września 2001 r., sygn. 13 Os 34/01)¹⁷.

3. „Sprzeczne z prawem jest zaangażowanie prywatnego biegłego polegające na żądaniu odczytania na rozprawie jego pisemnej wypowiedzi” (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 listopada 2002 r., sygn. 14 Os 121/02)¹⁸.
4. „«Prywatne opinie biegłych» nie stanowią dowodu w rozumieniu Kodeksu postępowania karnego” (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 marca 2023 r., sygn. 13 Os 94/22f)¹⁹. Podobne stanowisko zostało wyrażone w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 27 września 2022 r., sygn. 11 Os 72/22f²⁰, w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 14 kwietnia 2021 r., sygn. 13 Os 104/20y²¹ oraz w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 14 stycznia 2004 r., sygn. 13 Os 170/03²².
5. „Fakt, że sąd pierwszej instancji odmówił obrońcy oskarżonego [...] przedstawienia prywatnej opinii biegłego [...] nie spowodował nieważności postępowania, ponieważ takie opinie biegłych [...] nie podlegają uwzględnieniu w postępowaniu karnym” (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 grudnia 2022 r., sygn. 12 Os 107/01)²³.
6. „Wbrew twierdzeniom skarżących nie było powodu, aby prywatna opinia biegłego [...], przedłożona przez obrońcę [...] podczas rozprawy głównej, została włączona do akt sprawy, aby ją odczytać na głos lub przesłuchać wskazanego biegłego jako biegłego (lub jako świadka) podczas rozprawy głównej. Prywatne opinie biegłych, które zostały sporządzone bez zachowania formalności przewidzianych w rozdziale XI Kodeksu postępowania karnego i które służą wyłącznie do celów osobistych informacji stron i ich przedstawicieli, nie podlegają uwzględnieniu w postępowaniu karnym. [...] W związku z tym nie ma żadnej podstawy prawnej do odczytywania na głos takich «prywatnych opinii biegłych» lub przesłuchiwanie prywatnego biegłego jako biegłego. Dotyczy to również sytuacji, gdy – jak w tym przypadku – biegły prywatny jest

¹⁷ https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_20010926_OGH0002_0130OS00034_0100000_000&Suchworte=RS0115646+Befund (dostęp: 13.11.2025 r.).

¹⁸ https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_20021112_OGH0002_0140OS00121_0200000_000&Suchworte=RS0115646+Befund (dostęp: 13.11.2025 r.).

¹⁹ https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_20230322_OGH0002_0130OS00094_22F0000_000&Suchworte=RS0115646+Befund (dostęp: 13.11.2025 r.).

²⁰ https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_20220927_OGH0002_0110OS00072_22F0000_000&Suchworte=RS0115646+Befund (dostęp: 13.11.2025 r.).

²¹ https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_20210414_OGH0002_0130OS00104_20Y0000_000&Suchworte=RS0115646+Befund (dostęp: 13.11.2025 r.).

²² https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_20040114_OGH0002_0130OS00170_0300000_000&Suchworte=RS0115646+Befund (dostęp: 13.11.2025 r.).

²³ https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JJT_20021205_OGH0002_0120OS00107_0100000_000&Suchworte=RS0115646+Befund (dostęp: 13.11.2025 r.).

doświadczonym profesjonalistą” (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 kwietnia 2003 r., sygn. 13 Os 110/02)²⁴.

7. Uwzględnianie tzw. «prywatnych opinii biegłych» jest – zgodnie z utrwalonym orzecznictwem Sądu Najwyższego – wyraźnie zatwierdzonym przez ustawodawcę przy okazji wprowadzenia § 249 (3) Kodeksu postępowania karnego obce austriackiemu postępowaniu karnemu” (wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 listopada 2014 r., sygn. 11 Os 103/14b [11 Os 104/14z])²⁵. Podobne stanowisko zostało wyrażone w wyroku Sądu Najwyższego z dnia 11 sierpnia 2014 r., sygn. 17 Os 25/14a²⁶.

Na koniec warto również wspomnieć, że zgodnie z § 393a ust. 1 StPO, jeżeli oskarżony, który nie był ścigany wyłącznie na podstawie prywatnego aktu oskarżenia, zostaje uniewinniony lub postępowanie karne zostaje umorzone zgodnie z § 215 ust. 2, § 227, § 451 ust. 2 lub § 485 ust. 1 pkt 3 albo po wznowieniu lub ponownym wszczęciu postępowania karnego zgodnie z § 353, § 362 lub § 363a StPO, państwo ma obowiązek, na wniosek oskarżonego, pokryć część kosztów obrony. Koszty te obejmują niezbędne i rzeczywiście poniesione przez oskarżonego wydatki oraz, z wyjątkiem przypadku określonego w § 61 ust. 2, także część kosztów działania obrońcy, z którego usług oskarżony korzystał²⁷.

Opierając się jednak na aktualnym i ugruntowanym orzecznictwie austriackiego Sądu Najwyższego, które traktuje prywatną opinię biegłego

jako procesowe *nullum*, koszty prywatnej opinii biegłego są uznawane za niepodlegające zwrotowi z uwagi na brak konieczności dla celowego dochodzenia praw. Inaczej przedstawia się kwestia udziału prywatnego biegłego w omówieniu opinii biegłego zgodnie z § 249 (3) StPO: koszty takiego udziału podlegają zwrotowi i obejmują, obok faktycznego udziału prywatnego biegłego w rozprawie głównej, także nakład pracy związany z odpowiednim przygotowaniem się do udziału w tej rozprawie²⁸.

²⁴ https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JIT_20030430_OGH0002_0130OS00110_0200000_000&Suchworte=RS0115646+Befund (dostęp: 13.11.2025 r.).

²⁵ https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JIT_20141125_OGH0002_0110OS00103_14B0000_001&Suchworte=RS0115646+Befund (dostęp: 13.11.2025 r.).

²⁶ https://www.ris.bka.gv.at/Dokument.wxe?Abfrage=Justiz&Dokumentnummer=JIT_20140811_OGH0002_0170OS00025_14A0000_000&Suchworte=RS0115646+Befund (dostęp: 13.11.2025 r.).

²⁷ § 393a. (1) Wird ein nicht lediglich auf Grund einer Privatanklage oder der Anklage eines Privatbeteiligten (§ 72) Angeklagter freigesprochen oder das Strafverfahren gemäß § 215 Abs. 2, § 227, § 451 Abs. 2 oder § 485 Abs. 1 Z 3 oder nach einer gemäß § 353, § 362 oder § 363a erfolgten Wiederaufnahme oder Erneuerung des Strafverfahrens eingestellt, so hat ihm der Bund auf Antrag einen Beitrag zu den Kosten der Verteidigung zu leisten. Der Beitrag umfasst die nötig gewesenenen und vom Angeklagten bestrittenen baren Auslagen und außer im Fall des § 61 Abs. 2 auch einen Beitrag zu den Kosten des Verteidigers, dessen sich der Angeklagte bedient.

²⁸ R. Soyer, P. Marsch, *Der Wert des Privatgutachtens im Strafprozess*, s. 7.

2. Francja

We Francji aktem prawnym regulującym procesowe prawo karne jest *Code de procédure pénale*²⁹. Kwestia powoływania biegłych oraz ich funkcjonowania w procesie karnym uregulowana jest w Sekcji 9 (Wiedza specjalistyczna³⁰) Rozdziału I (Sędzia śledczy: sąd śledczy pierwszej instancji³¹) Tytułu III (Sądy śledcze³²) Księgi I (Prowadzenie polityki karnej, wykonywanie czynności publicznych i prowadzenie dochodzeń³³) wspomnianego aktu prawnego. Zgodnie z art. 156:

W przypadku pojawienia się kwestii technicznej każdy sąd śledczy lub sąd orzekający może, na wniosek prokuratora, z urzędu lub na wniosek stron lub świadka wspomagającego, zarządzić przeprowadzenie ekspertyzy. Prokurator, strona lub świadek, który wnioskuje o przeprowadzenie ekspertyzy, może w swoim wniosku sprecyzować pytania, które chciałby zadać biegłemu. Jeżeli sędzia śledczy uzna, że nie należy uwzględnić wniosku o przeprowadzenie ekspertyzy, musi wydać uzasadnione postanowienie w terminie najpóźniej jednego miesiąca od otrzymania wniosku. Zastosowanie mają przepisy przedostatniego i ostatniego akapitu art. 81. Eksperci wykonują swoje zadania pod nadzorem sędziego śledczego lub sędziego wyznaczonego przez sąd, który zarządził przeprowadzenie ekspertyzy³⁴.

²⁹ Code de procédure pénale, https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071154/2025-11-16 (dostęp: 16.11.2025 r.).

³⁰ W języku francuskim: „De l'expertise”.

³¹ W języku francuskim: „Du juge d'instruction: juridiction d'instruction du premier degré”.

³² W języku francuskim: „Des juridictions d'instruction”.

³³ W języku francuskim: „De la conduite de la politique pénale, de l'exercice de l'action publique et de l'instruction”.

³⁴ Oryginalne brzmienie przepisu: „Toute juridiction d'instruction ou de jugement, dans le cas où se pose une question d'ordre technique, peut, soit à la demande du ministère public, soit d'office, ou à la demande des parties ou du témoin assisté, ordonner une expertise. Le ministère public, la partie ou le témoin assisté qui demande une expertise peut préciser dans sa demande les questions qu'il voudrait voir poser à l'expert. Lorsque le juge

W konsekwencji na gruncie tego przepisu biegły zawsze powoływany jest na wniosek organu prowadzącego postępowanie karne, strona może zaś jedynie wnieść o jego powołanie przez sąd³⁵. Co istotne, dalsze przepisy sekcji 9 również nie wspominają o możliwości powołania biegłego przez strony czy dostarczeniu wiążącej sąd opinii eksperckiej zleconej przez strony poza procesem karnym.

Należy zwrócić również uwagę na art. 427 Code de procédure pénale. Zgodnie z tym przepisem: „O ile prawo nie stanowi inaczej, przestępstwa mogą być ustalane na podstawie dowolnego środka dowodowego, a sędzia podejmuje decyzję zgodnie ze swoim przekonaniem. Sędzia może opierać swoją decyzję wyłącznie na dowodach przedstawionych mu w trakcie rozprawy i omówionych przed nim w trybie kontradyktoryjnym”³⁶. Biorąc pod uwagę, że omawiany akt prawny odnosi się jedynie do kwestii przeprowadzenia opinii biegłego z urzędu, nie tworząc jednak zakazu dowodowego z opinii prywatnej, na gruncie art. 427 należy uznać, że możliwe jest przeprowadzenie we francuskim procesie karnym dowodu z opinii prywatnej. Dowód ten będzie miał taką samą moc dowodową jak pozostałe środki dowodowe i będzie poddawany ocenie przez sąd w myśl zasady swobodnej oceny dowodów.

Podsumowując, w prawie francuskim nie tworzy się szczególnych regulacji dla opinii prywatnych. Wprowadzenie opinii prywatnych przez strony do procesu karnego na podstawie art. 427 Code de procédure pénale należy uznać za dopuszczalne.

d’instruction estime ne pas devoir faire droit à une demande d’expertise, il doit rendre une ordonnance motivée au plus tard dans un délai d’un mois à compter de la réception de la demande. Les dispositions des avant-dernier et dernier alinéas de l’article 81 sont applicables. Les experts procèdent à leur mission sous le contrôle du juge d’instruction ou du magistrat que doit désigner la juridiction ordonnant l’expertise”.

³⁵ Por. M. Czajka [w:] A. Machowska, K. Wojtyczek (red.), *Prawo francuskie. Tom I*, Kraków 2004, s. 515–516.

³⁶ W języku francuskim przepis ten brzmi następująco: „Hors les cas où la loi en dispose autrement, les infractions peuvent être établies par tout mode de preuve et le juge décide d’après son intime conviction. Le juge ne peut fonder sa décision que sur des preuves qui lui sont apportées au cours des débats et contradictoirement discutées devant lui”.

3. Niemcy

Zagadnienia dotyczące opinii biegłych w postępowaniu karnym zostały uregulowane w przepisach rozdziału siódmego niemieckiego Kodeksu postępowania karnego (Strafprozessordnung – StPO³⁷). Przepis otwierający ten rozdział, czyli § 72 StPO, stanowi, że do biegłych stosuje się odpowiednio przepisy działu szóstego tego Kodeksu, które odnoszą się do świadków, chyba że dalsze przepisy przewidują odmiennie regulacje³⁸.

Zgodnie z § 73 (2) StPO wyboru biegłych, których należy powołać, oraz określenia ich liczby dokonuje sędzia. Sędzia uzgadnia z biegłymi terminy, w których powinny zostać sporządzone opinie. Z (2) § 73 wynika natomiast, że jeżeli dla określonych rodzajów opinii są ustanowieni biegli z urzędu, to inne osoby powinny być powoływane na biegłych tylko wtedy, gdy wymagają tego szczególne okoliczności³⁹.

Przepis ten jest kluczowy dla ustalenia, że choć niemiecki Kodeks karny nie przewiduje opinii prywatnych jako odrębnej kategorii opinii biegłych, to jednak dopuszcza możliwość, aby takie opinie były wydawane także przez inne osoby, aniżeli biegli powoływani przez sąd.

W myśl § 74 (1) biegły może zostać wyłączony z tych samych powodów, które uzasadniają wyłączenie sędziego. Jednakże fakt, że biegły został przesłuchany w charakterze świadka w danej sprawie, nie może stanowić podstawy do jego wyłączenia. W (2) § 74 mowa jest o tym, że prawo do wnioskowania o wyłączenie biegłego przysługuje oskarżycielowi publicznemu, oskarżycielowi prywatnemu oraz oskarżonemu. Informacja na temat wyznaczonych biegłych

³⁷ <https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/> (dostęp: 13.11.2025 r.).

³⁸ § 72 Anwendung der Vorschriften über Zeugen auf Sachverständige
Auf Sachverständige ist der sechste Abschnitt über Zeugen entsprechend anzuwenden, soweit nicht in den nachfolgenden Paragraphen abweichende Vorschriften getroffen sind.

³⁹ § 73 Auswahl des Sachverständigen

(1) Die Auswahl der zuzuziehenden Sachverständigen und die Bestimmung ihrer Anzahl erfolgt durch den Richter. Er soll mit diesen eine Absprache treffen, innerhalb welcher Frist die Gutachten erstattet werden können.
(2) Sind für gewisse Arten von Gutachten Sachverständige öffentlich bestellt, so sollen andere Personen nur dann gewählt werden, wenn besondere Umstände es fordern.

powinna zostać ujawniona osobom, które mogą wnioskować o ich wyłączenie, chyba że przemawiają przeciwko temu szczególne okoliczności⁴⁰.

Paragraf 75 StPO przewiduje, że (1) osoba powołana na biegłego ma obowiązek przyjąć powołanie i sporządzić opinię, jeżeli: jest urzędowo ustanowionym biegłym dla danego rodzaju opinii lub zawodowo wykonuje naukę, sztukę lub rzemiosło, których znajomość jest niezbędna do sporządzenia opinii lub jest urzędowo upoważniona lub ustanowiona do wykonywania takiej działalności lub zawodu; (2) Do sporządzenia opinii zobowiązany jest również ten, kto przed sądem wyraził wolę jej sporządzenia⁴¹.

W § 78 StPO mowa jest o tym, że sędzia, w zakresie, w jakim uzna to za konieczne, sprawuje nadzór nad działalnością biegłego⁴². Ponadto, zgodnie z § 79 (1) biegły może zostać zaprzyszczony według uznania sądu; (2) Przysięga składana jest po sporządzeniu opinii i powinna ona potwierdzać, że biegły przedstawił opinię bezstronnie i zgodnie ze swoją najlepszą wiedzą i sumieniem; (3) Jeżeli biegły jest ogólnie zaprzyszczony do sporządzania opinii danego rodzaju, nie jest konieczne każdorazowe składanie przysięgi, a wystarczy powołanie się na przysięgę uprzednio przez niego złożoną⁴³.

Paragraf 80 StPO stanowi, że (1) biegłemu może zostać zapewnione na jego wniosek dodatkowe wyjaśnienie w celu przygotowania opinii polegające na możliwości przesłuchania świadków lub oskarżonego; (2) W tym samym celu biegłemu można zezwolić na wgląd do akt sprawy, uczestnictwo w przesłuchaniu świadków lub oskarżonego oraz bezpośrednie zadawanie im pytań⁴⁴.

⁴⁰ § 74 Ablehnung des Sachverständigen

(1) Ein Sachverständiger kann aus denselben Gründen, die zur Ablehnung eines Richters berechtigen, abgelehnt werden. Ein Ablehnungsgrund kann jedoch nicht daraus entnommen werden, daß der Sachverständige als Zeuge vernommen worden ist.

(2) Das Ablehnungsrecht steht der Staatsanwaltschaft, dem Privatkläger und dem Beschuldigten zu. Die ernannten Sachverständigen sind den zur Ablehnung Berechtigten namhaft zu machen, wenn nicht besondere Umstände entgegenstehen.

⁴¹ § 75 Pflicht des Sachverständigen zur Erstattung des Gutachtens.

(1) Der zum Sachverständigen Ernannte hat der Ernennung Folge zu leisten, wenn er zur Erstattung von Gutachten der erforderlichen Art öffentlich bestellt ist oder wenn er die Wissenschaft, die Kunst oder das Gewerbe, deren Kenntnis Voraussetzung der Begutachtung ist, öffentlich zum Erwerb ausübt oder wenn er zu ihrer Ausübung öffentlich bestellt oder ermächtigt ist.

(2) Zur Erstattung des Gutachtens ist auch der verpflichtet, welcher sich hierzu vor Gericht bereit erklärt hat.

⁴² § 78 Richterliche Leitung der Tätigkeit des Sachverständigen

Der Richter hat, soweit ihm dies erforderlich erscheint, die Tätigkeit der Sachverständigen zu leiten.

⁴³ § 79 Vereidigung des Sachverständigen

(1) Der Sachverständige kann nach dem Ermessen des Gerichts vereidigt werden.

(2) Der Eid ist nach Erstattung des Gutachtens zu leisten; er geht dahin, daß der Sachverständige das Gutachten unparteiisch und nach bestem Wissen und Gewissen erstattet habe.

(3) Ist der Sachverständige für die Erstattung von Gutachten der betreffenden Art im allgemeinen vereidigt, so genügt die Berufung auf den geleisteten Eid.

⁴⁴ § 80 Vorbereitung des Gutachtens durch weitere Aufklärung

(1) Dem Sachverständigen kann auf sein Verlangen zur Vorbereitung des Gutachtens durch Vernehmung von Zeugen oder des Beschuldigten weitere Aufklärung verschafft werden.

W § 82 StPO mowa jest o tym, że w postępowaniu przygotowawczym forma sporządzenia opinii przez biegłego (ustna czy pisemna) zależy od decyzji sędziego⁴⁵.

Paragraf 83 StPO przewiduje, że: (1) Sędzia może zarządzić sporządzenie nowej opinii przez tych samych lub innych biegłych, jeśli uzna daną opinię za niewystarczającą; (2) Sędzia może zarządzić sporządzenie opinii przez innego biegłego, jeśli dany biegły został po wydaniu opinii skutecznie wyłączony; (3) W ważniejszych sprawach opinię można uzyskać od organu wyspecjalizowanego⁴⁶.

Poniżej zamieszczono kilka przykładowych wyroków sądów niemieckich odnoszących się do prywatnych opinii biegłych.

1. „W przeciwieństwie do postępowania cywilnego, w którym charakter postępowania kontradiktoryjnego może wymagać (dalszej) prywatnej opinii biegłego dla zapewnienia «równości broni» [...], w postępowaniu karnym obowiązek kompleksowego zbadania faktów gwarantuje kompleksową obiektywność nawet opinii biegłego zleconej z urzędu. W konsekwencji, z perspektywy *ex ante*, uzyskanie prywatnej opinii biegłego jest konieczne tylko wtedy, gdy istnieją obiektywnie weryfikowalne braki, które wręcz skutkują koniecznością uzyskania takiej opinii. Prywatna opinia biegłego może być konieczna *ex ante* [...] zarówno w celu weryfikacji pierwotnej opinii biegłego, jak i w celu uzyskania dodatkowych wyjaśnień, jeżeli dotychczas przeprowadzone dochodzenie jest niewystarczające” (wyrok Sądu Krajowego w Essen z dnia 19 lipca 2021 r., sygn. 27 Qs 35/21⁴⁷).
2. W postępowaniu karnym koszty własnych czynności dochodzeniowych oraz prywatnych opinii biegłych co do zasady nie są wydatkami koniecznymi, które podlegają zwrotowi. Taki pogląd wynika z faktu, że to organy procesowe mają obowiązek dochodzenia i wyjaśniania faktów, co w normalnych warunkach może sprawić, że prywatne dochodzenie nie jest niezbędne. Koszty prywatnej opinii biegłego mogą być wyjątkowo zwrócone, jeżeli istnieje realna obawa, że określony dowód zostanie utracony albo jeśli prywatna opinia biegłego odgrywa kluczową rolę dla uniewinnienia oskarżonego (wyrok Wyższego Sądu Krajowego w Berlinie z dnia 20 lutego 2012 r.,

(2) Zu demselben Zweck kann ihm gestattet werden, die Akten einzusehen, der Vernehmung von Zeugen oder des Beschuldigten beizuwohnen und an sie unmittelbar Fragen zu stellen.

⁴⁵ § 82 Form der Erstattung eines Gutachtens im Vorverfahren
Im Vorverfahren hängt es von der Anordnung des Richters ab, ob die Sachverständigen ihr Gutachten schriftlich oder mündlich zu erstatten haben.

⁴⁶ § 83 Anordnung einer neuen Begutachtung
(1) Der Richter kann eine neue Begutachtung durch dieselben oder durch andere Sachverständige anordnen, wenn er das Gutachten für ungenügend erachtet.

(2) Der Richter kann die Begutachtung durch einen anderen Sachverständigen anordnen, wenn ein Sachverständiger nach Erstattung des Gutachtens mit Erfolg abgelehnt ist.

(3) In wichtigeren Fällen kann das Gutachten einer Fachbehörde eingeholt werden.

⁴⁷ https://www.burhoff.de/asp_weitere_beschluesse/inhalte/6499.htm (dostęp: 17.11.2025 r.).

sygn. 1 Ws 72/09)⁴⁸. Podobne stanowisko zostało wyrażone w wyroku Sądu Krajowego w Poczdamie z dnia 5 czerwca 2020 r., sygn. 24 Qs 28/20⁴⁹, a także w wyroku Sądu Krajowego w Oldenburgu z dnia 17 stycznia 2019 r., sygn. 5 Qs 444/18⁵⁰ oraz w wyroku Sądu Krajowego w Stuttgarcie z dnia 28 grudnia 2020 r., sygn. 20 Qs 21/20⁵¹.

3. „Koszty prywatnej opinii biegłego podlegają zwrotowi w wyjątkowych przypadkach, między innymi, jeśli opinia dotyczy odległej i technicznie złożonej dziedziny” (wyrok Sądu Krajowego w Essen z dnia 19 lipca 2021 r., sygn. 27 Qs 35/21⁵²).

⁴⁸ <https://www.burhoff.de/burhoff/rvginhalte/1097.htm> (dostęp: 17.11.2025 r.).

⁴⁹ https://www.burhoff.de/asp_weitere_beschluesse/inhalte/5713.htm (dostęp: 17.11.2025 r.).

⁵⁰ https://www.burhoff.de/asp_weitere_beschluesse/inhalte/4949.htm (dostęp: 17.11.2025 r.).

⁵¹ https://www.burhoff.de/asp_weitere_beschluesse/inhalte/6167.htm (dostęp: 17.11.2025 r.).

⁵² https://www.burhoff.de/asp_weitere_beschluesse/inhalte/6499.htm (dostęp: 17.11.2025 r.).

4. Włochy

We Włoszech aktem prawnym regulującym prawo karne procesowe jest *Codice di procedura penale*⁵³. Odnosząc się do tytułowego zagadnienia, należy wskazać, że włoskie prawo karno-procesowe przewiduje instytucję konsultanta technicznego (*il consulente tecnico*), będącego odrębnym podmiotem procesowym od biegłego (*il perito*). Biegły jest podmiotem ustanowionym wyłącznie przez sąd, a konsultant techniczny – o czym będzie jeszcze mowa – jest ustanawiany przez strony. Konsultant techniczny ma stanowić wsparcie dla strony, gdy pewne okoliczności sprawy wymagają odwołania się do wiadomości specjalnych. Ekspertyza takiego konsultanta technicznego jawi się jako opinia strony, która ma wartość dowodową⁵⁴.

W tym miejscu należy odnieść się do najistotniejszych regulacji regulujących funkcjonowanie konsultantów technicznych we włoskim procesie karnym. Zgodnie z art. 225 ust. 1 i 2 *Codice di procedura penale*:

1. Po zleceniu ekspertyzy prokurator i strony prywatne mają prawo wyznaczyć własnych konsultantów technicznych w liczbie nieprzekraczającej, dla każdej ze stron, liczby biegłych; 2. Strony prywatne, w przypadkach i na warunkach przewidzianych w ustawie o pomocy prawnej dla osób niezamożnych, mają prawo do pomocy konsultanta technicznego na koszt państwa⁵⁵.

Natomiast w myśl art. 230:

⁵³ *Codice di procedura penale* z dnia 22 września 1988 r. (Gazzetta Ufficiale nr 250 z dnia 24 października 1988 r. ze zm.).

⁵⁴ Zob. np. M. Smarzewski, *Prywatna opinia biegłego na tle pozycji konsultanta technicznego strony we włoskim procesie karnym*, „Forum Prawnicze” 2020, nr 1(57), s. 63–69 i cytowana tam literatura.

⁵⁵ Brzmienie przepisów w języku włoskim: „1. Disposta la perizia, il pubblico ministero e le parti private hanno facoltà di nominare propri consulenti tecnici in numero non superiore, per ciascuna parte, a quello dei periti. 2. Le parti private, nei casi e alle condizioni previste dalla legge sul patrocinio statale dei non abbienti, hanno diritto di farsi assistere da un consulente tecnico a spese dello Stato”.

1. Konsultanci techniczni mogą uczestniczyć w powierzeniu zadania biegłemu i przedstawiać sędziemu wnioski, uwagi i zastrzeżenia, które są odnotowywane w protokole;
2. Mogą oni uczestniczyć w czynnościach biegłego, proponując mu konkretne badania oraz formułując uwagi i zastrzeżenia, które należy odnotować w raporcie;
3. Jeśli zostaną powołani po zakończeniu czynności biegłego, konsultanci techniczni mogą zapoznać się z raportami i zwrócić się do sędziego o zezwolenie na zbadanie osoby, rzeczy lub miejsca będącego przedmiotem ekspertyzy;
4. Powołanie konsultantów technicznych i wykonywanie przez nich czynności nie może opóźnić wykonania ekspertyzy i innych czynności procesowych⁵⁶.

Natomiast zgodnie z art. 233 ust. 1 oraz 1-bis:

1. W przypadku niezgodnienia opinii biegłych każda ze stron może wyznaczyć, w liczbie nieprzekraczającej dwóch, własnych konsultantów technicznych. Mogą one przedstawić sądowi swoją opinię, w tym poprzez przedłożenie pism na podstawie art. 121. 1-bis. Sąd, na wniosek adwokata, może upoważnić konsultanta technicznego strony prywatnej do zbadania rzeczy zajętych w miejscu, w którym się znajdują, do interwencji w inspekcje lub do zbadania przedmiotu kontroli, do których konsultant nie interweniował. Przed oskarżeniem upoważnienie jest zamawiane przez oskarżyciela publicznego na wniosek adwokata. Wbrew dekretoowi odrzucającemu wniosek adwokat może zaproponować sprzeciw wobec sądu, który przewiduje w formach określonych w art. 127 ust. 1⁵⁷.

Z cytowanych przepisów wynika, że konsultanci techniczni mogą być powołani po zleceniu biegłemu przeprowadzenia ekspertyzy (a więc „obok” biegłego), jak również w przypadku, gdy biegły nie został powołany.

⁵⁶ Brzmienie przepisu w języku włoskim: „1. I consulenti tecnici possono assistere al conferimento dell’incarico al perito e presentare al giudice richieste, osservazioni e riserve, delle quali è fatta menzione nel verbale. 2. Essi possono partecipare alle operazioni peritali, proponendo al perito specifiche indagini e formulando osservazioni e riserve, delle quali deve darsi atto nella relazione. 3. Se sono nominati dopo l’esaurimento delle operazioni peritali, i consulenti tecnici possono esaminare le relazioni e richiedere al giudice di essere autorizzati a esaminare la persona, la cosa e il luogo oggetto della perizia. 4. La nomina dei consulenti tecnici e lo svolgimento della loro attività non può ritardare l’esecuzione della perizia e il compimento delle altre attività processuali”.

⁵⁷ Brzmienie przepisu w języku włoskim: „1. Quando non è stata disposta perizia, ciascuna parte può nominare, in numero non superiore a due, propri consulenti tecnici. Questi possono esporre al giudice il proprio parere, anche presentando memorie a norma dell’articolo 121. 1-bis. Il giudice, a richiesta del difensore, può autorizzare il consulente tecnico di una parte privata ad esaminare le cose sequestrate nel luogo in cui esse si trovano, ad intervenire alle ispezioni, ovvero ad esaminare l’oggetto delle ispezioni alle quali il consulente non è intervenuto. Prima dell’esercizio dell’azione penale l’autorizzazione è disposta dal pubblico ministero a richiesta del difensore. Contro il decreto che respinge la richiesta il difensore può proporre opposizione al giudice, che provvede nelle forme di cui all’articolo 127”.

Podsumowując, możliwe jest we włoskim systemie prawnym wniesienie opinii prywatnej w toku postępowania karnego. Taka opcja ma charakter sformalizowany i jest związana z instytucją konsultanta technicznego, który może wspomóc nie tylko strony będące nieprofesjonalnymi uczestnikami postępowania, ale także oskarżycieli publicznych. Opinia konsultanta technicznego stanowi dowód w sprawie, a zatem ma moc dowodową.

5. Hiszpania

Punktem odniesienia dla odtworzenia stanu prawnego w zakresie opinii prywatnych wykorzystywanych w postępowaniu karnym w obszarze jurysdykcji Królestwa Hiszpanii uczyniono w tym rozdziale hiszpańskie Prawo Postępowania Karnego (*Ley de Enjuiciamiento Criminal*)⁵⁸, wprowadzone Dekretem Królewskim z dnia 14 września 1882 r.⁵⁹ oraz dostępne w przestrzeni internetowej, wyrażone w tej mierze poglądy doktryny i orzecznictwo hiszpańskiego Sądu Najwyższego (*Tribunal Supremo*).

Na gruncie hiszpańskiego Prawa Postępowania Karnego dopuszcza się możliwość powołania prywatnego biegłego w celu wyjaśnienia faktów, uzasadnienia swojej wersji zdarzeń oraz zakwestionowania opinii biegłego sądowego. Opinię biegłego prywatnego sędzieja ocenia wraz z pozostałymi dowodami. W tym celu powoływane są regulacje zawarte w Rozdziale VII. Opinia biegłego (*Del informe pericial*) hiszpańskiego Prawa Postępowania Karnego dedykowana jest jednakowoż głównie biegłym sądowym (urzędowym)⁶⁰. Podstawowym unormowaniem wykorzystywanym w tej mierze pozostaje art. 456 h.P.P.K., regulujący uprawnienie sędziego do zlecenia sporządzenia opinii biegłego, jeżeli do zrozumienia lub oceny istotnego faktu lub okoliczności w postępowaniu niezbędna lub wskazana jest wiedza naukowa lub artystyczna. Prawo do powołania biegłego przez strony, który będzie konkurował z biegłymi wyznaczonymi przez sąd, przewiduje wprost art. 471 h.P.P.K., który ogranicza jednak to prawo do dwóch kategorii podmiotów: powoda prywatnego (*el querellante*) i oskarżonego (*el procesado*), którzy mogą wyznaczyć na własny koszt biegłego z zastrzeżeniem, że dotyczy to sytuacji

⁵⁸ Dalej także jako: h.P.P.K.

⁵⁹ Real Decreto De 14 De Septiembre De 1882 Por El Que Se Aprueba La Ley De Enjuiciamiento Criminal, «BOE» núm. 260, de 17 de septiembre de 1882 (aktualizowany na 3 stycznia 2025 r.) https://www.boe.es/biblioteca_juridica/abrir_pdf.php?id=PUB-DP-2025-145 (dostęp: 17.11.2025 r.). Tłumaczenie na język angielski (aktualizowane na 2016 r.) <https://www.mjusticia.gob.es/es/AreaTematica/DocumentacionPublicaciones/Documents/Criminal%20Procedure%20Act%202016.pdf> (dostęp: 17.11.2025 r.).

⁶⁰ Zob. załącznik 1 zawierający tłumaczenie przepisów rozdziału VII nt. opinii biegłego.

opisanej w art. 467 zdanie 2 h.P.P.K., tj. przypadków, w których badanie i opinia biegłych urzędowych nie będą mogły być powtórzone na rozprawie ustnej i strony wnoszą sprzeciw od powołania biegłych urzędowych. Zgodnie z dalszym brzmieniem art. 471 h.P.P.K., jeżeli jest kilku powodów lub oskarżonych, powinni oni odpowiednio uzgodnić między sobą sposób wyznaczenia biegłego. Eksperti ci muszą być biegłymi z uprawnieniami, chyba że w danym okręgu lub jurysdykcji nie ma biegłych z uprawnieniami, w którym to przypadku mogą zostać wyznaczeni bez uprawnień. Jeżeli przeprowadzenie badania biegłego nie może być opóźnione, postępowanie powinno być prowadzone w miarę możliwości, aby powód i oskarżony mogli w nim uczestniczyć. Jeżeli strony skorzystają z prawa przyznanego im w art. 471 h.P.P.K., powinny poinformować sędziego o nazwisku biegłego i, dokonując tego ujawnienia, przedstawić dowód, że wyznaczona osoba posiada kwalifikacje biegłego.

Wedle dominującego stanowiska doktryny biegły powołany przez stronę nie jest „biegłym” w ścisłym rozumieniu art. 456 h.P.P.K. (który odnosi się do bezstronnego biegłego powołanego przez sąd), lecz raczej świadkiem posiadającym specjalistyczną wiedzę techniczną, naukową lub artystyczną na temat istotnych faktów sprawy, tzw. świadkiem kwalifikowanym. W procesie działa jako asystent strony, która go proponuje, przedstawia swoją opinię w formie dokumentu (dowód z dokumentów) i potwierdza ją na rozprawie ustnej poprzez swoje zeznania (dowód z zeznań świadków). Jego obecność podlega zasadom przesłuchania świadków. Wiarygodność i rzetelność opinii biegłego prywatnego podlega weryfikacji w toku przesłuchania krzyżowego przez strony na rozprawie ustnej. Sędzia ocenia taką opinię zgodnie z zasadami rzetelnego osądu, z pełną swobodą, nie będąc związanym opinią, tak jak w przypadku każdego innego dowodu.

W tym duchu wypowiada się m.in. Manuel Miranda Estrampes, będący prokuratorem w Wydziale Karnym Sądu Najwyższego, który stoi na stanowisku rozróżnienia między biegłym wyznaczonym przez sąd (asystentem sędziego) a biegłym wyznaczonym przez stronę (świadkiem kwalifikowanym), którego funkcją jest dostarczenie do postępowania dowodu podlegającego przesłuchaniu krzyżowemu, wynikającego z prawa do obrony⁶¹. Podobnie, Juan-Luís Gómez Colomer wskazuje, że w hiszpańskim systemie postępowania karnego zeznania biegłych są wprowadzane do postępowania ustnego za pośrednictwem zeznań świadków; to znaczy, że biegły zdaje się zeznawać jako świadek i podlega bezpośredniemu przesłuchaniu i przesłuchaniu krzyżowemu⁶². Z kolei Adán Nieto Martín odniósłszy się do kwestii zeznań biegłych i ich oceny, popiera tezę, że siła dowodu biegłego przedstawionego

⁶¹ M. Miranda Estrampes, *La mínima actividad probatoria en el proceso penal*, Barcelona 1997.

⁶² J.-L. Gómez Colomer, *La Contracción del Derecho Procesal Penal*, Valencia 2020; tenże, *Proceso penal Derecho procesal III*, J.-L. Gómez Colomer (coord.), S. Barona Vilar (coord.), Valencia 2022; tenże, *Prueba y proceso penal (análisis especial de la prueba prohibida en el sistema español y en el derecho comparado)*, J.-L. Gómez Colomer (coord.), Valencia 2008.

przez stronę leży w racjonalności jej argumentów i ich odporności na przesłuchanie krzyżowe w postępowaniu ustnym, co jest cechą charakterystyczną zeznań świadków⁶³.

Biegły prywatny postrzegany jest jako świadek posiadający wiedzę specjalistyczną (świadek kwalifikowany) także w orzecznictwie hiszpańskiego Sądu Najwyższego. Wśród kluczowych orzeczeń odzwierciedlających ten pogląd można wskazać m.in. wyrok hiszpańskiego Sądu Najwyższego 1162/2009 z dnia 18 listopada⁶⁴, gdzie wyraźnie wskazuje się, że biegły reprezentujący stronę, mimo że sporządził opinię techniczną, stawia się na rozprawie ustnej jako świadek kwalifikowany. Jego opinia jest traktowana jako załącznik do zeznań i uzyskuje status dowodu z chwilą zatwierdzenia i poddania jej przesłuchaniu krzyżowemu w sądzie. W wyroku Sądu Najwyższego 418/1997 z 26 marca⁶⁵ odwołano się z kolei do wcześniejszych orzeczeń, w których nakreślona została idea, że biegły sądowy strony nie jest „biegłym” w formalnym rozumieniu Kodeksu postępowania karnego, lecz osobą, która „zeznaje o faktach lub okolicznościach, których nie była świadkiem, ale które zna ze względu na swoją wiedzę naukową lub praktyczną”, co czyni ją podobną do biegłego. Z kolei w wyroku Sądu Najwyższego 284/2010 z 16 marca⁶⁶ powtórzono, że prywatne opinie biegłych są wprowadzane do postępowania poprzez przesłuchanie biegłego, który je sporządził, a spór kontradiktoryjny stanowi podstawę ich oceny przez sąd, stosujący zasady rzetelnego osądu, a nie sztywne zasady tradycyjnej opinii biegłego sądowego.

Reasumując, na gruncie hiszpańskiego Prawa Postępowania Karnego dopuszcza się możliwość powołania przez strony biegłego prywatnego, w więc w konsekwencji sporządzenia przez niego opinii prywatnej przy założeniu, że jego udział w prowadzonym postępowaniu traktowany jest jak udział świadka posiadającego wiedzę specjalistyczną, tzw. świadka kwalifikowanego. Oprawa formalnoprawna dla czynności biegłego prywatnego wywodzona jest po części z przepisów regulujących pozycję biegłego powołanego przez sąd (biegłego urzędowego), po części z przepisów szczególnych umożliwiających stronom wyznaczenie na własny koszt biegłego (por. art. 471, art. 472, art. 474 h.P.P.K.). Poniżej przywołano najważniejsze regulacje, ich szczegółowy katalog zawiera załącznik 1.

Celem stawianym przed biegłym jest zgodnie z art. 456 h.P.P.K. doprowadzenie w treści przygotowanej opinii, a następnie w toku wyjaśnień – składanych przed sądem do zrozumienia lub oceny istotnego faktu lub okoliczności w postępowaniu, przy założeniu, że dla osiągnięcia tego celu niezbędna lub wskazana jest wiedza naukowa lub artystyczna.

W roli biegłego mogą wystąpić zgodnie z art. 457 h.P.P.K. eksperci certyfikowani lub niecertyfikowani. Do ekspertów certyfikowanych należą osoby posiadające oficjalny stopień

⁶³ A. Nieto Martín, *El conocimiento privado del Juez y la prueba en el proceso penal*, Barcelona 1997.

⁶⁴ Centro de Documentación Judicial (Cendoj).

⁶⁵ *Ibidem*.

⁶⁶ *Ibidem*.

naukowy w dziedzinie nauki lub sztuki, których działalność jest regulowana przez administrację. Z kolei ekspertami niecertyfikowanymi są osoby, które pomimo braku oficjalnego stopnia naukowego posiadają jednak specjalistyczną wiedzę lub doświadczenie w dziedzinie nauki lub sztuki.

W przepisie art. 468 h.P.P.K. przewidziano przesłanki wyłączenia biegłego, do których należą: 1) Pokrewieństwo lub powinowactwo do czwartego stopnia z powodem lub pozwanym; 2) Bezpośredni lub pośredni interes w sprawie lub w sprawie podobnej; 3) Bliska przyjaźń lub jawna wrogość. Pokrzywdzony lub oskarżony, który zamierza wyłączyć biegłego lub biegłych powołanych przez sędziego, powinien to uczynić na piśmie przed rozpoczęciem postępowania biegłego, podając podstawy wyłączenia i przedstawione dowody z zeznań, a także załączając dowody z dokumentów lub wskazując ich miejsce przechowywania, jeśli nie są dostępne (art. 469 h.P.P.K.). Sędzia z urzędu bada dokumenty przedstawione przez osobę wyłączającą biegłego i wysłuchuje świadków, których przedstawi na rozprawie, rozstrzygając, co uważa za słuszne w odniesieniu do wyłączenia. Jeżeli zachodzą podstawy do wyłączenia, sędzia wstrzymuje badanie biegłego na czas niezbędny do wyznaczenia biegłego, który zastąpi wyłączonego biegłego, powiadamia go o tym wyznaczeniu i wzywa wyznaczonego biegłego do stawienia się w odpowiednim miejscu. Jeżeli natomiast nie dopuści do wyłączenia, postępowanie toczy się dalej, jakby prawo do wyłączenia nie zostało wykonane. Z kolei, jeżeli osoba wyłączająca nie przedstawi dokumentów, lecz wskaże archiwum lub miejsce ich przechowywania, protokolant sądowy powinien zażądać ich udostępnienia, a sędzia śledczy powinien je zbadać po ich otrzymaniu, nie wstrzymując tym samym toku postępowania. Jeżeli przyczyna wyłączenia zostanie uznana za uzasadnioną, sędzia uchyla sporządzoną opinię biegłego, nakazując ponowne przeprowadzenie postępowania (art. 470 h.P.P.K.).

Przed rozpoczęciem badania biegłych wszyscy biegli, zarówno wyznaczeni przez sędziego, jak i wyznaczeni przez strony, składają przysięgę, zgodnie z art. 434, że będą wykonywać swoją pracę właściwie i rzetelnie oraz że ich jedynym celem będzie ustalenie prawdy (art. 474 h.P.P.K.). Sędzia jasno i wyraźnie wskazuje biegłym cel ich opinii (art. 465 h.P.P.K.).

Regułą procesową jest, że wszystkie badania przeprowadza dwóch biegłych. Wyjątek stanowi sytuacja, gdy dostępny jest tylko jeden biegły i nie można czekać na przybycie kolejnego bez spowodowania poważnych zakłóceń w postępowaniu (art. 459 h.P.P.K.).

Strony obecne na czynnościach lub oględzinach mogą przedstawiać biegłym wszelkie uwagi, które uznają za stosowne, a wszystkie te uwagi muszą zostać odnotowane w toku postępowania (art. 480 h.P.P.K.). Z kolei sędzia może, z własnej inicjatywy lub na wniosek stron obecnych lub ich pełnomocników, zadać biegłym podczas przedstawiania przez nich wniosków wszelkie pytania, które uzna za istotne, oraz zażądać wszelkich niezbędnych wyjaśnień. Odpowiedzi biegłych stanowią część ich opinii (art. 483 H.P.P.K.). Jeżeli biegli nie są zgodni, a ich liczba jest parzysta, sędzia wyznacza innego biegłego. Z udziałem

nowo powołanego biegłego w miarę możliwości powtarza się czynności wykonane przez poprzednich biegłych, a także przeprowadza się wszelkie inne czynności uznane za stosowne. Jeżeli nie jest możliwe powtórzenie czynności lub przeprowadzenie nowych, udział ostatnio powołanego biegłego ogranicza się do narady z pozostałymi po zapoznaniu się z przeprowadzonymi czynnościami oględzin, a następnie wskazania, z którym z biegłych nowy biegły się zgadza. Jeśli nowo powołany biegły nie zgadza się z żadnym z nich, przedstawia swoje wnioski odrębnie (art. 484 h.P.P.K.).

Sporządzona przez biegłego opinia powinna zgodnie z art. 478 h.P.P.K. zawierać w miarę możliwości:

1. opis osoby lub rzeczy będącej przedmiotem badania w jej aktualnym stanie. Sędzia Sądu sporządza ten opis, który jest dyktowany przez biegłych i podpisywany przez wszystkich obecnych;
2. szczegółowy opis wszystkich czynności wykonanych przez biegłych i ich wyników, sporządzony i zatwierdzony w taki sam sposób jak poprzedni;
3. wnioski, które biegli formułują w świetle tych danych, zgodnie z zasadami i regułami swojej nauki lub sztuki.

Załącznik 1. Tłumaczenie rozdziału VII hiszpańskiego Prawa Postępowania Karnego

ROZDZIAŁ VII. Opinia biegłego (*Del informe pericial*)

Artykuł 456

Sędzia zleca sporządzenie opinii biegłego, jeżeli do zrozumienia lub oceny istotnego faktu lub okoliczności w postępowaniu niezbędna lub wskazana jest wiedza naukowa lub artystyczna.

Artykuł 457

Ekspertcy mogą być certyfikowani lub nie. Ekspertami certyfikowanymi są osoby posiadające oficjalny stopień naukowy w dziedzinie nauki lub sztuki, których działalność jest regulowana przez Administrację.

Ekspertami niecertyfikowanymi są osoby, które pomimo braku oficjalnego stopnia naukowego posiadają jednak specjalistyczną wiedzę lub doświadczenie w dziedzinie nauki lub sztuki.

Artykuł 458

Sędzia ma pierwszeństwo w korzystaniu z usług biegłych certyfikowanych przed osobami nieposiadającymi stopnia naukowego.

Artykuł 459

Wszystkie badania biegłych przeprowadza dwóch biegłych. Wyjątek stanowi sytuacja, gdy dostępny jest tylko jeden biegły i nie można czekać na przybycie kolejnego bez spowodowania poważnych zakłóceń w postępowaniu.

Artykuł 460

O powołaniu biegłych zawiadamia się pismem urzędowym, które doręcza im komornik lub referendarz sądowy, z zachowaniem formalności wymaganych dla wezwań świadków, przy czym pierwotne wezwanie zastępuje się, na potrzeby art. 175, zaświadczeniem sporządzonym przez komornika lub referendarza sądowego odpowiedzialnego za doręczenie.

Artykuł 461

Jeżeli pilność sprawy tego wymaga, wezwanie może zostać dokonane ustnie na mocy zarządzenia sędziego, odnotowanego w aktach sprawy; jednakże osoba odpowiedzialna za wykonanie zarządzenia o wezwaniu zawsze sporządza zaświadczenie określone w artykule poprzednim.

Artykuł 462

Nikt nie może odmówić stawiennictwa na wezwanie sędziego do wykonania usług biegłego, chyba że istnieje uzasadniona przeszkoda. W takim przypadku biegły musi powiadomić o tym sędziego po otrzymaniu powołania, aby mógł on podjąć odpowiednie działania.

Artykuł 463

Badacz, który bez uzasadnionego powodu nie stawia się na wezwanie sędziego lub odmówi sporządzenia opinii, ponosi odpowiedzialność przewidzianą dla świadków w artykule 420.

Artykuł 464

Osoby, które zgodnie z artykułem 416 nie są zobowiązane do składania zeznań w charakterze świadków, nie mogą sporządzić opinii biegłego w sprawie o przestępstwo, niezależnie od osoby pokrzywdzonej. Badacz, który w którymkolwiek z przypadków wymienionych w tym artykule sporządzi opinię bez uprzedniego powiadomienia sędziego, który go powołał, podlega karze grzywny od 200 do 5000 euro, chyba że czyn ten podlega odpowiedzialności karnej.

Artykuł 465

Osoby sporządzające opinie biegłych na podstawie nakazu sądowego mają prawo ubiegać się o godziwe wynagrodzenie i odszkodowanie, jeżeli nie otrzymują stałego wynagrodzenia od państwa, prowincji lub gminy jako biegli.

Artykuł 466

Po powołaniu biegłych sekretarz sądu niezwłocznie zawiadamia prokuratora, powoda prywatnego, o ile taki istnieje, oraz oskarżonego, jeżeli są oni do dyspozycji sędziego lub znajdują się w tym samym miejscu, w którym prowadzone jest śledztwo, lub ich pełnomocnika, o ile taki istnieje.

Artykuł 467

Jeżeli badanie i opinia biegłego mogą zostać powtórzone na rozprawie ustnej, strony nie mogą kwestionować powołania biegłych. Jeżeli nie można ich powtórzyć na rozprawie ustnej, można wnieść sprzeciw.

Artykuł 468

Powodami wyłączenia biegłego są:

1. Pokrewieństwo lub powinowactwo do czwartego stopnia z powodem lub pozwanym.
2. Bezpośredni lub pośredni interes w sprawie lub w sprawie podobnej.
3. Bliska przyjaźń lub jawna wrogość.

Artykuł 469

Pokrzywdzony lub oskarżony, który zamierza wyłączyć biegłego lub biegłych powołanych przez sędziego, powinien to uczynić na piśmie przed rozpoczęciem postępowania biegłego, podając podstawy wyłączenia i przedstawione dowody z zeznań, a także załączając dowody z dokumentów lub wskazując ich miejsce przechowywania, jeśli nie są dostępne. Nie jest wymagana reprezentacja przez adwokata przy składaniu tego dokumentu.

Artykuł 470

Sędzia z urzędu bada dokumenty przedstawione przez osobę wyłączającą biegłego i wysłuchuje świadków, których przedstawi na rozprawie, rozstrzygając, co uważa za słuszne w odniesieniu do wyłączenia.

Jeżeli zachodzą podstawy do wyłączenia, sędzia wstrzymuje badanie biegłego na czas niezbędny do wyznaczenia biegłego, który zastąpi wyłączonego biegłego, powiadamia go o tym wyznaczeniu i wzywa wyznaczonego biegłego do stawienia się w odpowiednim miejscu.

Jeżeli nie dopuści do wyłączenia, postępowanie toczy się dalej, jakby prawo do wyłączenia nie zostało wykonane.

Jeżeli osoba wyłączająca nie przedstawi dokumentów, lecz wskaże archiwum lub miejsce ich przechowywania, protokolant sądowy powinien zażądać ich udostępnienia, a sędzia śledczy powinien je zbadać po ich otrzymaniu, nie wstrzymując tym samym toku postępowania. Jeżeli przyczyna wyłączenia zostanie uznana za uzasadnioną, sędzia uchyla sporządzoną opinię biegłego, nakazując ponowne przeprowadzenie postępowania.

Artykuł 471

W przypadku art. 467 zdanie 2 pokrzywdzony ma prawo wyznaczyć, na własny koszt, biegłego do udziału w badaniu biegłego. Takie samo prawo przysługuje oskarżonemu.

Jeżeli jest kilku oskarżonych lub pokrzywdzonych, powinni oni odpowiednio uzgodnić między sobą sposób wyznaczenia biegłego.

Eksperti ci muszą być biegłymi z uprawnieniami, chyba że w danym okręgu lub jurysdykcji nie ma biegłych z uprawnieniami, w którym to przypadku mogą zostać wyznaczeni bez uprawnień.

Jeżeli przeprowadzenie badania biegłego nie może być opóźnione, postępowanie powinno być prowadzone w miarę możliwości, aby powód i pozwany mogli w nim uczestniczyć.

Artykuł 472

Jeżeli strony skorzystają z prawa przyznanego im w artykule poprzedzającym, powinny poinformować sędziego o nazwisku biegłego i, dokonując tego ujawnienia, przedstawić dowód, że wyznaczona osoba posiada kwalifikacje biegłego.

W żadnym wypadku nie mogą skorzystać z tego prawa po rozpoczęciu badania.

Artykuł 473

Sędzia orzeka o dopuszczeniu biegłych w trybie określonym w artykule 470 w przypadku sprzeciwu.

Artykuł 474

Przed rozpoczęciem badania biegłych wszyscy biegli, zarówno wyznaczeni przez Sędziego, jak i wyznaczeni przez strony, składają przysięgę, zgodnie z artykułem 434, że będą wykonywać swoją pracę właściwie i rzetelnie oraz że ich jedynym celem będzie ustalenie prawdy.

Artykuł 475

Sędzia jasno i wyraźnie wskazuje biegłym cel ich opinii.

Artykuł 476

W przypadku art. 467 ust. 2, skarżący, jeśli występuje, może uczestniczyć w badaniu biegłego, reprezentowany przez swojego obrońcę, a oskarżony może uczestniczyć w badaniu przez swojego obrońcę, nawet jeśli oskarżony przebywa w areszcie, w którym to przypadku sędzia podejmuje odpowiednie środki ostrożności.

Artykuł 477

Badaniu biegłego przewodniczy sędzia śledczy lub, na mocy jego upoważnienia, sędzia miejski. Sędzia może również, w przypadku art. 353, zlecić udział funkcjonariuszowi policji sądowej. Sędzia Sądu jest zawsze obecny.

Artykuł 478

Opinia biegłego powinna zawierać, w miarę możliwości:

1. Opis osoby lub rzeczy będącej przedmiotem badania w jej aktualnym stanie. Sędzia Sądu sporządza ten opis, który jest dyktowany przez biegłych i podpisywany przez wszystkich obecnych.
2. Szczegółowy opis wszystkich czynności wykonanych przez biegłych i ich wyników, sporządzony i zatwierdzony w taki sam sposób jak poprzedni.
3. Wnioski, które biegli formułują w świetle tych danych, zgodnie z zasadami i regułami swojej nauki lub sztuki.

Artykuł 479

Jeżeli biegli muszą zniszczyć lub zmienić przedmioty, które analizują, część z nich powinna zostać, w miarę możliwości, zachowana do dyspozycji sędziego, aby w razie potrzeby można było przeprowadzić nową analizę.

Artykuł 480

Strony obecne na czynnościach lub oględzinach mogą przedstawiać biegłym wszelkie uwagi, które uznają za stosowne, a wszystkie te uwagi muszą zostać odnotowane w toku postępowania.

Artykuł 481

Po zakończeniu badania biegli mogą, na swój wniosek, udać się na czas absolutnie niezbędny do miejsca wskazanego przez sędziego, aby naradzić się i sporządzić wnioski.

Artykuł 482

Jeżeli biegli potrzebują odpoczynku, sędzia lub reprezentujący go urzędnik może udzielić im niezbędnego czasu.

Przebieg postępowania może zostać również zawieszony do innego terminu lub dnia, jeżeli wymaga tego jego charakter. W takim przypadku sędzia lub jego przedstawiciel powinien podjąć odpowiednie środki ostrożności, aby zapobiec jakimkolwiek zmianom przedmiotu badania biegłego.

Artykuł 483

Sędzia może, z własnej inicjatywy lub na wniosek stron obecnych lub ich pełnomocników, zadać biegłym, podczas przedstawiania przez nich wniosków, wszelkie pytania, które uzna za istotne, oraz zażądać wszelkich niezbędnych wyjaśnień. Odpowiedzi biegłych stanowią część ich opinii.

Artykuł 484

Jeżeli biegli nie są zgodni, a ich liczba jest parzysta, sędzia wyznacza innego biegłego.

Z udziałem nowo powołanego biegłego, w miarę możliwości, powtarza się czynności wykonane przez poprzednich biegłych, a także przeprowadza się wszelkie inne czynności uznane za stosowne.

Jeżeli nie jest możliwe powtórzenie czynności lub przeprowadzenie nowych, udział ostatnio powołanego biegłego ogranicza się do narady z pozostałymi, po zapoznaniu się z przeprowadzonymi czynnościami oględzin, a następnie sformułowania, z kim się zgadza, lub osobno, jeśli nie zgadza się z żadnym z nich, swoich uzasadnionych wniosków.

Artykuł 485

Sędzia zapewnia biegłym niezbędne środki materialne do wykonania powierzonego im zadania, zwracając się o nie do organów administracji publicznej lub wysyłając uprzednio zawiadomienie do właściwego organu, jeżeli są one przygotowane do tego celu, z wyjątkiem przypadków wyraźnie określonych w artykule 362.

6. Belgia

Aktem źródłowym dla regulacji postępowania karnego w Królestwie Belgii jest Kodeks postępowania karnego z 1808 r. (*Code D'instruction Criminelle*)⁶⁷, dalej także jako: b.k.p.k. Nie zawiera on regulacji odnoszących się *expressis verbis* do kwestii wykorzystania opinii prywatnej (fr. *conseil technique*, niderl. *technisch adviseur*) w procesie karnym. Tym niemniej taka możliwość jest powszechnie akceptowana w praktyce sądowej, co znajduje potwierdzenie w orzecznictwie oraz poglądach doktryny.

Podstawy prawnej dla dopuszczenia opinii prywatnych w belgijskim procesie karnym poszukuje się przede wszystkim w fundamentalnych zasadach prawa, takich jak prawo do obrony oraz równość stron, charakterystycznej dla zasady kontradiktoryjności, wywodzone z belgijskiej Konstytucji Belgii oraz Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności z 1950 r. Przy tej okazji wskazuje się na art. 6 Konwencji Praw Człowieka i Podstawowych Wolności, statuujący prawo do obrony, gwarantujące oskarżonemu możliwość przedstawiania dowodów na swoją korzyść, w tym opinii ekspertów, aby skutecznie kwestionować zarzuty oskarżenia i opinie biegłych sądowych oraz wywodzoną systemowo z belgijskiego Kodeksu postępowania karnego zasadę równości broni (równość stron), która wymaga, aby każda ze stron miała rozsądną możliwość przedstawienia swojej sprawy na warunkach, które nie stawiają jej w wyraźnie niekorzystnej sytuacji w stosunku do strony przeciwnej. Obejmuje

⁶⁷ Ze względów technicznych belgijski Kodeks postępowania karnego podzielony jest na 8 części wprowadzanych odrębnymi ustawami. Spośród nich Księga Pierwsza (Livre Premier, Artykuły od 8 do 136 ter), wprowadzona ustawą z 17 listopada 1808 r., stanowi część drugą; Księga II, Tytuł I, Artykuły 137–216 ter, wprowadzona ustawą z 19 listopada 1808 r., stanowi część trzecią; Księga II, Tytuł II, Artykuły 217–406, wprowadzona ustawą z 9 grudnia 1808 r., stanowi część czwartą; Księga II, Tytuł III, Artykuły 407–447 bis, wprowadzona ustawą z 10 grudnia 1808 r., stanowi część piątą; Księga II, Tytuł IV, Artykuły 448–524 sekcje, wprowadzona ustawą z 12 grudnia 1808 r., stanowi część szóstą; Księga II, Tytuły V i VI, Artykuły 525–588, wprowadzona ustawą z 14 grudnia 1808 r., stanowi część siódmą; Księga II, Tytuł VII, Artykuły 589–648, wprowadzona ustawą z 16 grudnia 1808 r., stanowi część ósmą, zaś tytuł wstępny Kodeksu postępowania karnego (le titre preliminaire du code de procedure penale), wprowadzony ustawą z 17 kwietnia 1878 r., stanowi część pierwszą kodeksu. Zob. <https://www.droitbelge.be/codes.asp#ins> (dostęp: 20.11.2025 r.).

to w szczególności prawo do wykorzystania własnych opinii eksperckich w celu przeciwwagi dla opinii przedstawionych przez oskarżenie (prokuraturę) lub sąd.

Ponadto w kontekście uzasadnienia możliwości wykorzystania opinii prywatnych przywoływana bywa także zasada swobodnej oceny dowodów przez sąd, na której opiera się belgijski proces karny. Co za tym idzie, wszelkie dokumenty i ekspertyzy włączone do akt sprawy w sposób legalny mogą być oceniane przez sędziego, w tym opinia prywatna, traktowana jako dokument prywatny, który podlega swobodnej ocenie sądu na równi z innymi dowodami.

W ujęciu zaprezentowanym powyżej opinia prywatna nie jest „opinią biegłego” w rozumieniu formalnym (nie jest składana pod przysięgą przed sądem), jej status wiązany jest z dopuszczeniem dowodu z dokumentu prywatnego, którego zawartość podlega swobodnej ocenie sądu. Ekspert, który ją sporządził, może zostać wezwany do sądu na wniosek strony, aby złożyć wyjaśnienia i odpowiedzieć na pytania, co pozwala na pełną kontradiktoryjność w zakresie treści tej opinii.

Podstawą prawną, z której wywodzona jest zasada swobodnej oceny dowodów (fr. *libre appréciation de la preuve*, niderl. *vrije waardering van het bewijs*) w belgijskim procesie karnym jest art. 347 (dawny art. 342) b.k.p.k. Przepis ten, sformułowany w kontekście ławy przysięgłych (tzw. sądu asyzowego), jest powszechnie uznawany przez orzecznictwo belgijskie (zwłaszcza Sąd Kasacyjny – Cour de Cassation / Hof van Cassatie) za wyraz ogólnej zasady mającej zastosowanie do wszystkich sądów karnych w Belgii (sądy poprawcze i trybunały policyjne). Zgodnie z brzmieniem tej regulacji: „Ustawa nie wymaga od sędziów składania sprawozdania z motywów, na których oparli swoje przekonanie. Nie nakłada na nich żadnych innych zasad, jak tylko to, by badali sprawę z całą uwagą i sumiennością, jakiej wymaga prawo, i by decydowali zgodnie ze swoim wewnętrznym przekonaniem (fr. *intime conviction*, niderl. *innerlijke overtuiging*). Ustawa pyta ich tylko o to, czy mają wewnętrzne przekonanie co do winy oskarżonego”. Sędzia nie jest zatem związany sztywnymi regułami dowodowymi (np. co do formy dokumentu, liczby świadków). Na gruncie belgijskiego Kodeksu postępowania karnego nie obowiązuje zamknięty katalog środków dowodowych ani hierarchia dowodów. Ostateczna decyzja o winie lub niewinności zależy od subiektywnego, ale sumiennego i opartego na materiale dowodowym przekonania sędziego (lub ławy przysięgłych). Prowadzi to do wniosku, że na gruncie belgijskiej procedury karnej zaistnienie przestępstwa może być dowiedzione dowolnym środkiem dowodowym, byle był on racjonalny i zdalny do przekonania sędziego. Wśród takich środków dowodowych może znaleźć się opinia eksperta prywatnego, będąca pisemnym środkiem dowodowym, który sędzia ocenia swobodnie, jak każdy inny dowód.

Kolejny argument wspierający stanowisko o dopuszczalności wykorzystania opinii prywatnej w toku procesu karnego przed sądami belgijskimi nawiązuje do tzw. reguły Antigone, mającej swoje źródło w art. 32 Titre préliminaire du Code de procédure pénale (ustawa z 17.04.1878 r.), będącej integralną częścią belgijskiego Kodeksu postępowania karnego.

Powołany przepis reguluje kwestię wyłączenia dowodów uzyskanych z naruszeniem przepisów prawa, co obejmuje tylko enumeratywnie wyliczone trzy przypadki:

1. pozyskania dowodu z naruszeniem wyraźnie określonego przez prawo szczególnego reżimu dowodowego (np. dowód z zeznań, protokołów policyjnych itp.);
2. podważenia wiarygodności dowodu przez zaistniałą nieprawidłowość;
3. wykorzystania dowodu, które naruszałoby prawo do rzetelnego procesu sądowego.

Powołany art. 32 Titre préliminaire du Code de procédure pénale nie wymienia w grupie wyłączeń dowodów z opinii prywatnych, co w drodze rozumowania *a contrario* prowadzić ma do wniosku, że opinia prywatna, jako wprost nie wyłączona, mieści się co do zasady w ogólnej kategorii dopuszczalnych środków dowodowych.

Wśród argumentów powoływanych, aby uzasadnić dopuszczenie opinii prywatnych w procesie karnym na gruncie belgijskiego prawodawstwa wskazać należy jeszcze na te wywodzone z treści art. 193 i 196 belgijskiego Kodeksu karnego z 8 czerwca 1867 r. (dalej także jako: belgijski Kodeks karny lub b.k.k.)⁶⁸. Powołane przepisy dotyczą kryminalizacji aktów fałszerstwa popełnionego na piśmie (w tym w systemach komputerowych) lub w depezbach telegraficznych, z zamiarem oszustwa lub z zamiarem wyrządzenia szkody (art. 193 b.k.k.) oraz fałszowania dokumentów autentycznych i publicznych oraz wszystkie osoby dopuszczające się fałszowania dokumentów handlowych, bankowych lub prywatnych (art. 196 b.k.k.). W obu przypadkach określone w nich typy czynów zabronionych chronią przed fałszowaniem dokumentów prywatnych *écrit privé*. Powołując się na ich brzmienie, belgijski Sąd Kasacyjny w wyroku z 25 września 2001 r. wywiódł, że w prowadzonym postępowaniu karnym: „Opinia biegłego sporządzona przez biegłego prywatnego może stanowić dokument prywatny [...] służący jako dowód w określonym zakresie”⁶⁹.

W warstwie judykacyjnej, poza powołanym wyżej orzeczeniem Sądu Kasacyjnego z 25 września 2001 r., pogląd o dopuszczalności wykorzystania opinii prywatnych w postępowaniu karnym przed belgijskimi sądami należy uznać za utrwalony i potwierdzony w licznych orzeczeniach.

Już w latach 50. XX w. można odnotować wyroki, w których Sąd Kasacyjny akceptuje udział eksperta powołanego przez obronę jako źródło dowodowe i *expert de la défense* jest przesłuchiwany jak świadek-ekspert obok eksperta sądowego. Tytułem przykładu można wskazać na wyrok Sądu Kasacyjnego z 1956 r.⁷⁰, gdzie w uzasadnieniu mowa jest o ekspercie

⁶⁸ 8 Juin 1867 - Code Penal, Titre 1867060850, https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/article.pl?language=fr&sum_date=&pd_search=1867-06-09&numac_search=1867060850&page=1&lg_txt=F&caller=list&1867060850=6&trier=promulgation&view_numac=2022b30600fx1804032130fr&dt=CODE+PENAL&fr=f&choix1=ET (dostęp: 27.11.2025 r.).

⁶⁹ Cass., 25 septembre 2001, P.00.0005.N, Rechtskundig Weekblad (R.W.), 2002-2003, p. 1669, dodatkowo dostępny jest też w bazie orzeczeń Cour de cassation (dawniej cass.be / obecnie Juridat) pod numerem roli P.00.0005.N.

⁷⁰ Opublikowany w *Pasicrisie belge* 1956, t. I.

z zakresu motoryzacji „Fisette, requis par la défense”, którego wnioski są konfrontowane z opinią eksperta sądowego i Sąd Kasacyjny uznaje prawidłowość tak prowadzonej konfrontacji. Podobnie w wyroku Sądu Kasacyjnego z 1958 r.⁷¹ wskazuje się na prywatnego eksperta powołanego przez obronę – *expert de la défense*, który został wysłuchany jako ekspert razem z biegłym sądowym.

Z kolei do chronologicznie nowszych orzeczeń można zaliczyć następujące judykaty, które łączy wspólny mianownik w postaci przyjęcia przez sąd rozstrzygający założenia, że raport eksperta prywatnego jest dokumentem prywatnym – *écrit privé* o funkcji dowodowej, chronionym przez przepisy karne, co zakłada jego dopuszczalność jako środka dowodowego w postępowaniu karnym. W wyroku z 16 grudnia 1997 r. Sąd Kasacyjny uznał, że zestaw dokumentów mających znaczenie dowodowe (w tym opracowań eksperckich) nie jest „czystą opinią”, a stanowi materiał dowodowy chroniony przez przepisy o fałszu⁷². W wyroku z 5 grudnia 2000 r. Sąd Kasacyjny wskazał, że pismo sporządzone przez osobę trzecią, na którego treści adresat może polegać, jest pismem chronionym karnie (*écrit protégé pénallement*) i – co za tym idzie – również raporty prywatnych ekspertów, które z natury mają przekonywać np. ubezpieczyciela lub sąd, wchodzą do tej kategorii⁷³. Z kolei sąd apelacyjny Antwerpii w wyroku z 22 stycznia 1988 r. uznał, że raport szacunkowy (*rapport de taxation*) sporządzony przez eksperta prywatnego dotyczący wartości statku żeglugi śródlądowej nie jest „prostą opinią” czy „twierdzeniem strony”, lecz dokumentem prywatnym (*écrit privé*) służącym jako dowód dla instytucji finansowych, którego fałszowanie narusza zaufanie publiczne i z tego względu podlega ochronie prawnokarnej⁷⁴. Sąd apelacyjny Gandawy w wyroku z 15 stycznia 2015 r. na kanwie sprawy dotyczącej odpowiedzialności za fałszowanie raportu ekspertów przyjął, że raport prywatnego eksperta ma funkcję dowodową i może w konkretnych okolicznościach stanowić dokument chroniony na gruncie prawa karnego (*écrit protégé*)⁷⁵. Brukselski Wydział Oskarżeń w orzeczeniu z 18 października 2022 r. wprost odwołuje się do wyroku Sądu Kasacyjnego z 25 września 2001 r., przypominając, że opinia biegłego prywatnego może stanowić dokument chroniony prawem, a następnie bada, czy dany *condition report* sporządzony przez eksperta domu aukcyjnego rzeczywiście pełnił rolę dowodu (czy kupujący mógł sam zweryfikować stan przedmiotu, jaka była klauzula wyłączenia odpowiedzialności itd.)⁷⁶.

⁷¹ Opublikowany w *Pasicrisie belge* 1958, t. I.

⁷² Cass., 16 décembre 1997, Arresten van het Hof van Cassatie (Arr. Cass.) 1997, p. 1372 (1376).

⁷³ Cass., 5 décembre 2000, P.99.90245.N, inédit (www.cass.be).

⁷⁴ Anvers (10e ch.), 22 janvier 1988, R.W., 1987-1988, n° 30, s. 1031-1032.

⁷⁵ Gand (cour d'appel), 15 janvier 2013, R.W., 2015, n° 18, s. 708.

⁷⁶ Bruxelles, chambre des mises en accusation, 18 octobre 2022, RG K/2497/22, in: R.D.C.-T.B.H., 2022/8, s. 1041.

Liczne są również głosy przedstawicieli doktryny opowiadających się za uznaniem dopuszczalności wykorzystania opinii prywatnej w postępowaniu karnym⁷⁷. Laurent Kennes w swoim kompendium na temat dowodów w prawie karnym przy okazji omawiania kwestii gromadzenia dowodów i tzw. sposobów dowodowych wyraźnie zalicza rozmaite dokumenty – w tym raporty eksperckie sporządzone na zlecenie stron – do środków dowodowych ocenianych swobodnie przez sąd⁷⁸. Autorzy komentarza do tzw. wielkich orzeczeń o dowodach w prawie karnym omawiają kwestię opinii prywatnej (określanej przez nich mianem ekspertyzy jednostronnej) i jej miejsca w systemie dowodów, odwołując się m.in. do zasady swobody dowodowej i orzecznictwa Cassation (w tym do spraw o fałsz raportu eksperta prywatnego)⁷⁹. Pierre Monville i Mona Giacometti, analizując temat ekspertyzy w postępowaniu karnym, odnoszą się aprobatywnie do instytucji ekspertyzy zleconej przez strony, w tym obronę, omawiają ich los procesowy (włączenie do akt jako dokument *pièce*) oraz możliwość przesłuchania autora jako świadka-eksperta na warunkach kontradiktoryjności⁸⁰. Olivier Michiels podkreśla, że belgijska procedura karna zna w praktyce zarówno ekspertyzy sądowe, jak i ekspertyzy zlecone przez strony, a kluczowe są: ich włączenie do akt oraz kontradiktoryjne omówienie przed sądem⁸¹. Z kolei Frank Hutsebaut zdecydowanie opowiada się za stanowiskiem, w myśl którego opinie prywatnych ekspertów wchodzi do materiału dowodowego i wymagają kontradiktoryjnego omówienia⁸².

⁷⁷ Tytułem przykładu można w tym miejscu wymienić prace: N. Colette-Basecqz i in., *Le manuel de l'expertise judiciaire*, Bruxelles 2016; A. Lurquin, *Traité de l'expertise*, t. 2: *Pénale et fiscale*, Bruxelles 1985; M.-A. Beernaert, H.-D. Bosly, D. Vandermeersch, *Droit de la procédure pénale*, Bruxelles 2017; M. Franchimont, A. Jacobs, A. Masset, *Manuel de procédure pénale*, Bruxelles 2012; B. De Smet, *Deskundigonderzoek in strafzaken*, APR (Algemene Praktische Rechtsverzameling), Anvers 2002; F. Hutsebaut, *Het deskundigenonderzoek in strafzaken en het probleem van de tegenspraak in het strafproces*, Leuven 1980; R. Verstraeten, *Handboek Strafvordering*, Anvers 2012.

⁷⁸ L. Kennes, *Manuel de la preuve en matière pénale*, Waterloo 2009; zob. także L. Kennes, S. Mary, *Les fondements de la phase préliminaire du procès pénal*, „Journal des Tribunaux” 2008, s. 654–659.

⁷⁹ S. Cuykens, D. Holzapfel, L. Kennes, *La preuve en matière pénale (Grands arrêts)*, Bruxelles 2015, s. 558.

⁸⁰ P. Monville, M. Giacometti, *L'expertise en matière pénale*, [w:] C. Nassaut, H. Preumont (red.), *L'expertise: vision transversale et pratique en droit*, Limal 2016. Zob. także P. Monville, M. Giacometti, *État actuel de la procédure pénale d'expertise*, [w:] *Théorie et pratique de l'expertise civile et pénale*, Liège 2017, s. 119–157.

⁸¹ O. Michiels, *Expertise en matière pénale*, *Postal – Mémoires*, E 180, 2020.

⁸² F. Hutsebaut, *Het deskundigenonderzoek in strafzaken*, [w:] *Strafrecht voor rechtspractici*, deel 2, Leuven 1986, s. 141 i n.

7. Możliwość wnoszenia opinii prywatnych w polskim procesie karnym

W Polsce kwestia wnoszenia opinii prywatnych w toku postępowania karnego jest przedmiotem zainteresowania doktryny⁸³. Głównym zagadnieniem poruszonym w piśmiennictwie zarówno na gruncie obecnie obowiązującego k.p.k.⁸⁴, jak i ustawy karnoprosesowej z 1969 r.⁸⁵ jest dopuszczalność wnoszenia środka dowodowego w postaci opinii prywatnej. W doktrynie można spotkać się z różnicami w stanowisku na ten temat. Wedle niektórych niedopuszczalne jest wprowadzenie opinii prywatnej do postępowania karnego jako dowodu w sprawie⁸⁶. Za argumentację takiego stanowiska służy pogląd, zgodnie z którym na podstawie art. 193 k.p.k. biegli mogą być powołani wyłącznie przez sąd, zaś art. 393 § 3 k.p.k.⁸⁷ eliminuje możliwość wprowadzenia do postępowania dowodów prywatnych z przeznaczenia⁸⁸.

⁸³ W tym miejscu rozważania zostaną ograniczone do najbardziej newralgicznych kwestii, tj. dopuszczalności dowodu z opinii prywatnej w postępowaniu przygotowawczym oraz w postępowaniu zwyczajnym przez sądem I instancji.

⁸⁴ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tj. Dz.U. z 2025 r., poz. 46 ze zm.), dalej: k.p.k.

⁸⁵ Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1969 r. Nr 13, poz. 96). Na gruncie tego aktu prawnego mają istotne znaczenie prace M. Lipczyńskiej i S. Kalinowskiego. Zob. S. Kalinowski, *Opinia biegłego w postępowaniu karnym*, Warszawa 1972; M. Lipczyńska, *O tzw. „opinii prywatnej” biegłych w procesie karnym*, „Palestra” 1976, nr 3(219), s. 46–53.

⁸⁶ A. Bojańczyk, *Dowód prywatny w postępowaniu karnym w perspektywie prawnoporównawczej*, Warszawa 2011, sip.lex.pl (dostęp: 17.11.2025 r.); A. Bojańczyk, *Postępowanie karne – dowody – możliwość wykorzystania tzw. opinii prywatnej. Glosa do postanowienia SN z dnia 14 marca 2013 r., IV KK 420/12*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2014, nr 4, s. 455; Z. Kwiatkowski, *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 4 stycznia 2005 r.*, „Palestra” 2006, nr 3–4, s. 259–268. Pogląd taki został wyrażony również w orzecznictwie, zob. postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 4 stycznia 2005 r., sygn. V KK 388/04, LEX nr 141204; postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 24 stycznia 2008 r., sygn. II KK 290/07, LEX nr 34651; wyrok Sądu Apelacyjnego w Łodzi z dnia 24 maja 2007 r., sygn. II AKa 70/07, LEX nr 374091.

⁸⁷ Zgodnie z tym przepisem: „Mogą być odczytywane na rozprawie wszelkie dokumenty prywatne, powstałe poza postępowaniem karnym, w szczególności oświadczenia, publikacje, listy oraz notatki”.

⁸⁸ Zob. np. A. Bojańczyk, *Dowód prywatny...*; A. Bojańczyk, T. Razowski, *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 4 stycznia 2005 r., sygn. V KK 388/04*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 1, s. 110 i n.; K. Woźniewski, *Tzw. prywatne opinie biegłych. Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 4 stycznia 2005 r., V KK 388/04*, „Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa” 2005, nr 3, s. 93; R. Kmiecik, „Dowód prywatny” i tzw. zasada swobody dowodzenia w postępowaniu karnym, „Państwo i Prawo” 2013, nr 2, s. 33.

Wskazuje się także, że między art. 193 w zw. z art. 194 a art. 393 § 3 k.p.k. zachodzi relacja *lex specialis* (pierwsze dwa przepisy) a *lex generalis* (ostatni z przepisów), przez co dowodu z opinii prywatnej nie można traktować jak dowodu z dokumentu⁸⁹. Inni autorzy wskazują, że opinia prywatna nie jest dowodem ścisłym, a jej autor nie może zostać uznany za biegłego. Dowód taki jest dowodem swobodnym, a zarazem informacją o dowodzie, natomiast decyzją sędziego jest to, czy dowód taki zostanie dopuszczony⁹⁰. Drugi z poglądów zdaje się w pewnym zakresie dopuszczać opinię prywatną jako dowód w sprawie, lecz nie jako równoważny opinii biegłego w rozumieniu ustawy karnoprocesowej.

Wydaje się, że nie można przyznać racji autorom twierdzącym o niemożliwości wprowadzenia dowodu prywatnego do postępowania karnego. Mianowicie, polski Kodeks karny nie tworzy zamkniętego katalogu źródeł dowodowych⁹¹. Powoduje to, że w istocie to, co nie jest objęte zakazem dowodowym, może stanowić dowód w sprawie. Zgodzić się należy z tym, że z uwagi na aktualne brzmienie przepisów k.p.k., opinia biegłego w rozumieniu ustawy karnoprocesowej może być sporządzona wyłącznie na podstawie postanowienia organu prowadzącego postępowanie. Jednak nie wyłącza to możliwości posłużenia się dokumentem przedstawiającym wiedzę specjalistyczną, który to dokument *de facto* został wytworzony poza postępowaniem karnym. Mianowicie podstawą prawną jego wprowadzenia do procesu jest art. 393 § 3 k.p.k.⁹² Ze względu na zmianę brzmienia tego przepisu poglądy o niemożności wprowadzenia opinii prywatnej do postępowania karnego, z uwagi na fakt wymogu, by dokument odczytywany na rozprawie nie był wytworzony dla celów procesu, należy uznać za nieaktualne⁹³. Pozostaje jeszcze kwestia pomiędzy art. 193 w zw. z art. 194 a art. 393 § 3 k.p.k. Należy wskazać, że opinia prywatna – w rozumieniu podanym we wprowadzeniu – nie stanowi opinii biegłego. Jest to bowiem środek dowodowy zbliżony swą konstrukcją do opinii biegłego, lecz z uwagi na odmienności związane ze sposobem ustanowienia podmiotu ją sporządzającego oraz związane ze sposobem wprowadzenia jej do procesu, jest jedynie środkiem

⁸⁹ A. Bojańczyk, *Dowód prywatny...*

⁹⁰ Z. Kwiatkowski, *Dopuszczalność wykorzystania „opinii prywatnej” w procesie karnym*, [w:] A. Przyborowska-Klimczak, A. Taracha (red.), *Iudicium et Scientia. Księga jubileuszowa Profesora Romualda Kmiecika*, Warszawa 2011, s. 582; P. Kardas, *Podstawy i ograniczenia przeprowadzania oraz wykorzystywania w procesie karnym tzw. dowodów prywatnych*, „Palestra” 2015, nr 1–2, s. 21; K. Rydz, *Procesowe znaczenie opinii prywatnych w polskim postępowaniu karnym*, „Problemy Współczesnej Kryminalistyki” 2010, t. 14, s. 307. Podobnie B. Boch, *Charakter prawny tzw. opinii prywatnych w procesie karnym*, „Zeszyty Prawnicze” 2018, t. 18, nr 2, s. 118; W. Jankowski, *Znaczenie opinii prywatnej w postępowaniu karnym*, „Przegląd Sądowy” 2009, nr 4, s. 111.

⁹¹ Por. T. Gardocka, *Zagadnienia dowodowe w procesie karnym*, [w:] T. Gardocka, D. Jagiełło (red.), *Zagadnienie dowodowe w procesie karnym*, Warszawa 2017, s. 8.

⁹² Niemniej w doktrynie pojawiają się głosy, że przepis ten jest niewystarczający do realizacji stawianych przed regulacją celów w zakresie możliwości wprowadzenia opinii prywatnej do polskiego procesu karnego. Zob. A. Niegierewicz-Biernacka, *Ekspertyza prywatna w polskim postępowaniu karnym*, Warszawa 2024, sip.lex.pl (dostęp: 17.11.2025 r.).

⁹³ Bowiemy do dnia 1 lipca 2015 r. przepis ten miał następujące brzmienie: „Mogą być odczytywane na rozprawie wszelkie dokumenty prywatne, powstałe poza postępowaniem karnym i nie dla jego celów [wyróżnienie – M.G.], w szczególności oświadczenia, publikacje, listy oraz notatki”.

dowodowym zbliżonym do opinii biegłego⁹⁴. Ponadto, z warstwy deskryptywnej art. 193 oraz art. 194 k.p.k. (oraz pozostałych przepisów rozdziału 22 k.p.k.) nie można wywieść ograniczenia możliwości dowodzenia z ekspertyz wyłącznie do takich, które zostały sporządzone przez biegłych powołanych przez organ prowadzący postępowanie karne. Słowem, relacja *lex specialis* – *lex generalis* między wskazanymi przepisami nie występuje. Konkludując tę część rozważań, należy wskazać, że *de lege lata* na podstawie art. 393 § 3 k.p.k. możliwe jest wniesienie opinii prywatnej jako środka dowodowego w toku postępowania karnego.

W związku z tym pojawia się kwestia, czy wymagana jest zmiana aktualnego stanu prawnego w Polsce w omawianym zakresie. Przede wszystkim należy wyrazić krytyczne stanowisko odnośnie do zrównywania statusu prawnego opinii prywatnych z opiniami biegłych, które zostały zlecone przez sąd. Mianowicie, z uwagi na fakt zlecenia wykonania opinii prywatnej przez jedną ze stron (głównie w postępowaniu jurysdykcyjnym przez oskarżonego) istnieje wysokie ryzyko stronniczości wniosków w niej zawartych. W konsekwencji oparcie postępowania dowodowego przede wszystkim na opiniach prywatnych stwarza ryzyko niemożności realizacji zasady prawdy materialnej w konkretnej sprawie. Niemniej, może być tak, że organ prowadzący postępowanie z różnych powodów pominie zlecenie opinii biegłemu w przypadku konieczności pozyskania w sprawie wiedzy specjalistycznej. Wówczas przedłożenie opinii prywatnej może stanowić mechanizm korygujący zaniechanie organów postępowania karnego i przybliżyć organy do ustalenia prawdy materialnej. Taki kontekst wskazuje, że zasadne jest zapewnienie możliwości wnoszenia opinii prywatnych w toku postępowania karnego, które to w myśl zasady swobodnej oceny dowodów będą oceniane przez organ prowadzący postępowanie karne. Jak już wskazano, możliwości takie są zapewnione *de lege lata*. W związku z tym nie ma potrzeby nowelizacji ustawy karnoprocesowej w tym zakresie.

Biorąc jednak pod uwagę kontrowersje doktrynalne i orzecznicze związane z opiniami prywatnymi, warto zasugerować wprowadzenie do k.p.k. przepisu o zbliżonej treści do art. 427 Code de procédure pénale. Przepis ten mógłby brzmieć następująco: „Art. 167a. Dowodem może być każdy środek dowodowy, którego przeprowadzenie nie jest zabronione przez przepisy prawa”.

⁹⁴ Mamy zatem do czynienia z sytuacją podobną do systemu włoskiego, gdzie ekspertyzy powstałe dla celów procesowych mają charakter dychotomiczny. Przy czym w odróżnieniu od włoskiego porządku prawnego stan ten w prawie polskim nie jest wyrażony *explicite*.

Bibliografia

Akty prawne

Austriacki Kodeks postępowania karnego (Strafprozessordnung), <https://www.ris.bka.gv.at/GeltendeFassung.wxe?Abfrage=Bundesnormen&Gesetzesnummer=10002326> (dostęp: 13.11.2025 r.).

Belgijski Kodeks karny z 8 czerwca 1867 r. (Code Penal), Titre 1867060850, https://www.ejustice.just.fgov.be/cgi_loi/article.pl?language=fr&sum_date=&pd_search=1867-06-09&numac_search=1867060850&page=1&lg_txt=F&caller=list&1867060850=6&trier=promulgation&view_numac=2022b30600fx1804032130fr&dt=CODE+PENAL&fr=f&ch_oix1=ET (dostęp: 27.11.2025 r.).

Belgijski Kodeks postępowania karnego z 1808 r. (oraz 1878) (Code D'instruction Criminelle), <https://www.droitbelge.be/codes.asp#ins> (dostęp: 20.11.2025 r.).

Code de procédure pénale, https://www.legifrance.gouv.fr/codes/texte_lc/LEGITEXT000006071154/2025-11-16 (dostęp: 16.11.2025 r.).

Codice di procedura penale z dnia 22 września 1988 r. (Gazzetta Ufficiale nr 250 z dnia 24 października 1988 r. ze zm.).

Niemiecki Kodeks postępowania karnego (Strafprozessordnung), <https://www.gesetze-im-internet.de/stpo/> (dostęp: 13.11.2025 r.).

Real decreto de 14 de septiembre de 1882 por el que se aprueba la ley de enjuiciamiento criminal, «BOE» núm. 260, de 17 de septiembre de 1882, https://www.boe.es/biblioteca_juridica/abrir_pdf.php?id=PUB-DP-2025-145 (dostęp: 17.11.2025 r.).

Ustawa z dnia 19 kwietnia 1969 r. – Kodeks postępowania karnego (Dz.U. z 1969 r. Nr 13, poz. 96).

Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (tj. Dz.U. z 2025 r., poz. 46 ze zm.).

Literatura

- Beernaert M.-A., Bosly H.-D., Vandermeersch D., *Droit de la procédure pénale*, Bruxelles 2017.
- Boch B., *Charakter prawny tzw. opinii prywatnych w procesie karnym*, „Zeszyty Prawnicze” 2018, t. 18, nr 2.
- Bojańczyk A., *Dowód prywatny w postępowaniu karnym w perspektywie prawno porównawczej*, Warszawa 2011.
- Bojańczyk A., *Postępowanie karne – dowody – możliwość wykorzystania tzw. opinii prywatnej. Glosa do postanowienia SN z dnia 14 marca 2013 r., IV KK 420/12*, „Orzecznictwo Sądów Polskich” 2014, nr 4.
- Bojańczyk A., Razowski T., *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 4 stycznia 2005 r., sygn. V KK 388/04*, „Prokuratura i Prawo” 2006, nr 1.
- Colette-Basecqz N. i in., *Le manuel de l’expertise judiciaire*, Bruxelles 2016.
- Cuykens S., Holzapfel D., Kennes L., *La preuve en matière pénale (Grands arrêts)*, Bruxelles 2015.
- Czajka M. [w:] A. Machowska, K. Wojtyczek (red.), *Prawo francuskie. Tom I*, Kraków 2004.
- Estrampes M. Miranda, *La mínima actividad probatoria en el proceso penal*, Barcelona 1997.
- Franchimont M., Jacobs A., Masset A., *Manuel de procédure pénale*, Bruxelles 2012.
- Gardocka T., *Zagadnienia dowodowe w procesie karnym*, [w:] T. Gardocka, D. Jagiełło (red.), *Zagadnienie dowodowe w procesie karnym*, Warszawa 2017.
- Gómez Colomer J.-L., *La Contracción del Derecho Procesal Penal*, Valencia 2020.
- Gómez Colomer J.-L., *Proceso penal Derecho procesal III*, J.-L. Gómez Colomer (coord.), S. Barona Vilar (coord.), Valencia 2022.
- Gómez Colomer J.-L., *Prueba y proceso penal (análisis especial de la prueba prohibida en el sistema español y en el derecho comparado)*, J.-L. Gómez Colomer (coord.), Valencia 2008.
- Hutsebaut F., *Het deskundigenonderzoek in strafzaken en het probleem van de tegenspraak in het strafproces*, Leuven 1980.
- Hutsebaut F., *Het deskundigenonderzoek in strafzaken*, [w:] *Strafrecht voor rechtspractici*, deel 2, Leuven 1986.
- Jankowski M., *Znaczenie opinii prywatnej w postępowaniu karnym*, „Przegląd Sądowy” 2009, nr 4.
- Kalinowski S., *Opinia biegłego w postępowaniu karnym*, Warszawa 1972.
- Kardas P., *Podstawy i ograniczenia przeprowadzania oraz wykorzystywania w procesie karnym tzw. dowodów prywatnych*, „Palestra” 2015, nr 1–2.
- Kennes L., *Manuel de la preuve en matière pénale*, Waterloo 2009.
- Kennes L., Mary S., *Les fondements de la phase préliminaire du procès pénal*, „Journal des Tribunaux” 2008.

- Kmieciak R., „Dowód prywatny” i tzw. zasada swobody dowodzenia w postępowaniu karnym, „Państwo i Prawo” 2013, nr 2.
- Kwiatkowski Z., *Dopuszczalność wykorzystania „opinii prywatnej” w procesie karnym*, [w:] Przyborowska-Klimczak A., Taracha A. (red.), *Judicium et Scientia. Księga jubileuszowa Profesora Romualda Kmiecika*, Warszawa 2011.
- Kwiatkowski Z., *Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 4 stycznia 2005 r.*, „Palestra” 2006, nr 3–4.
- Lipczyńska M., *O tzw. „opinii prywatnej” biegłych w procesie karnym*, „Palestra” 1976, nr 3(219).
- Lurquin A., *Traité de l’expertise*, t. 2: *Pénale et fiscale*, Bruxelles 1985.
- Michiels O., *Expertise en matière pénale*, Postal – Mémoires, E 180, 2020.
- Monville P., Giacometti M., *État actuel de la procédure pénale d’expertise*, [w:] *Théorie et pratique de l’expertise civile et pénale*, Liège 2017.
- Monville P., Giacometti M., *L’expertise en matière pénale*, [w:] C. Nassaut, H. Preumont (red.), *L’expertise: vision transversale et pratique en droit*, Limal 2016.
- Niegierewicz-Biernacka A., *Ekspertyza prywatna w polskim postępowaniu karnym*, Warszawa 2024.
- Nieto Martín Adán, *El conocimiento privado del Juez y la prueba en el proceso penal*, Barcelona 1997.
- Rydz K., *Procesowe znaczenie opinii prywatnych w polskim postępowaniu karnym*, „Problemy Współczesnej Kryminalistyki” 2010, t. 14.
- Smarzewski M., *Prywatna opinia biegłego na tle pozycji konsultanta technicznego strony we włoskim procesie karnym*, „Forum Prawnicze” 2020, nr 1(57).
- Smet De B., *Deskundigonderzoek in strafzaken*, APR (*Algemene Praktische Rechtsverzameling*), Anvers 2002.
- Soyer R., Marsch P., *Der Wert des Privatgutachtens im Strafprozess*, Sachverständige 2018, nr 1.
- Verstraeten R., *Handboek Strafvordering*, Anvers 2012.
- Woźniewski K., *Tzw. prywatne opinie biegłych. Glosa do postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 4 stycznia 2005 r.*, V KK 388/04, „Gdańskie Studia Prawnicze – Przegląd Orzecznictwa” 2005, nr 3.

Orzecznictwo

Niemcy

- Wyrok Wyższego Sądu Krajowego w Berlinie z dnia 20 lutego 2012 r., sygn. 1 Ws 72/09.
- Wyroku Sądu Krajowego w Oldenburgu z dnia 17 stycznia 2019 r., sygn. 5 Qs 444/18.
- Wyrok Sądu Krajowego w Poczdamie z dnia 5 czerwca 2020 r., sygn. 24 Qs 28/20.

Wyrok Sądu Krajowego w Stuttgarcie z dnia 28 grudnia 2020 r., sygn. 20 Qs 21/20.

Wyrok Sądu Krajowego w Essen z dnia 19 lipca 2021 r., sygn. 27 Qs 35/21.

Austria

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 26 września 2001 r., sygn. 13 Os 34/01.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 12 listopada 2002 r., sygn. 14 Os 121/02.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 30 kwietnia 2003 r., sygn. 13 Os 110/02.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 stycznia 2004 r., sygn. 13 Os 170/03.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 czerwca 2014, sygn. 12 Os 45/14f.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 11 sierpnia 2014 r., sygn. 17 Os 25/14a.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 25 listopada 2014 r., sygn. 11 Os 103/14b [11 Os 104/14z].

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 14 kwietnia 2021 r., sygn. 13 Os 104/20y.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 27 września 2022 r., sygn. 11 Os 72/22f.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 5 grudnia 2022 r., sygn. 12 Os 107/01.

Wyrok Sądu Najwyższego z dnia 22 marca 2023 r., sygn. 13 Os 94/22f.

Hiszpania

Wyrok hiszpańskiego Sądu Najwyższego 1162/2009 z 18 listopada, Centro de Documentación Judicial (Cendoj).

Wyrok hiszpańskiego Sądu Najwyższego 418/1997 z 26 marca, Centro de Documentación Judicial (Cendoj).

Wyrok hiszpańskiego Sądu Najwyższego 284/2010 z 16 marca, Centro de Documentación Judicial (Cendoj).

Belgia

Cour de cassation (Cass.), 25 septembre 2001, P.00.0005.N, Rechtskundig Weekblad (R.W.), 2002–2003, p. 1669, dodatkowo dostępny jest też w bazie orzeczeń Cour de cassation (dawniej cass.be / obecnie Juridat) pod numerem roli P.00.0005.N.

Cour de cassation z 1956 r., *Pasicrisie belge* 1956, t. I.

Cour de cassation z 1958 r. *Pasicrisie belge* 1958, t. I.

Cass., 16 décembre 1997, Arresten van het Hof van Cassatie (Arr. Cass.) 1997, p. 1372.

Cass., 5 décembre 2000, P.99.90245.N, inédit (www.cass.be).

Anvers (10e ch.), 22 janvier 1988, R.W., 1987-1988, n° 30, pp. 1031-1032.

Gand (cour d'appel), 15 janvier 2013, R.W., 2015, n° 18, p. 708.

Bruxelles, chambre des mises en accusation, 18 octobre 2022, RG K/2497/22, in: R.D.C.-T.B.H., 2022/8, p. 1041.